

GEBIEDSONTWIKKELING GROOT MIJDRECHT NOORD

synopsis van verkenning

Peter van Rooy

RECHTVAARDIGHEID EN REDE ZIJN TE VOLGEN
ZONDER DIE TE BEGRIJPEN

Confucius (551-479 voor Christus)

Inhoud

4	Voorwoord	51	14. Leerpunten
6	1. Introductie	54	15. Fotoreportage
12	2. Urgenties	77	Bronnen
16	3. Oplossingsstrategieën	80	Colofon
20	4. Perspectieven voor bewoners		
22	5. Beleidsbeoordeling		
25	6. Effectbeoordeling		
27	7. Acceptatie		
32	8. Betaalbaarheid		
35	9. Duurzame ontwikkeling		
39	10. Beoordeling oplossingsstrategieën		
41	11. Maatschappelijke kosten-batenanalyse		
44	12. Besluitvorming		
48	13. Doorkijk naar vervolg		

Voorwoord

Wat enkele decennia geleden nog een signaal was van enkele milieuactivisten, is nu een prioritair thema van de Verenigde Naties, de Europese Unie en elke andere organisatie die zichzelf serieus neemt. Het klimaat verandert ongewoon snel en de gevolgen daarvan zijn merkbaar en met het blote oog waarneembaar. In Europa worden al driehonderd jaar weermetingen verricht. De vijf warmste jaren zijn 1998, 2002, 2003, 2004 en 2006. Op wereldschaal is het aantal overstromingen sinds 1950 verzesvoudigd. In Nederland vond in 1995 de grootste evacuatie plaats sinds de Tweede Wereldoorlog uit vrees voor een dijkdoorbraak. In 2003 legde juist extreme droogte de kwetsbaarheid van onze waterhuishouding bloot. Bij Wilnis verschoof een dijk met alle gevolgen van dien. Nederland is een delta, waarvan minstens de helft functioneert bij de gratie van dijken, dammen, pompen en gemalen. De zeespiegel is in de 20ste eeuw met twintig centimeter gestegen en stijgt in de 21ste eeuw naar verwachting met veertig centimeter. Pieken en dalen in afvoer door rivieren worden scherper. Extremen in het weer nemen toe. West Nederland ligt op een tektonische plaat die verder daalt. Waar veenbodems zijn drooggelegd oxideert organisch materiaal en daalt de bodem. Lokaal is in de zomer van 2003 een daling geconstateerd van vijf centimeter. Links, rechts, boven en onder komt het water naar ons toe.

Op rijksniveau zijn de nodige beleidskaders opgesteld. Zij spitzen zich toe op het voorkomen van wateroverlast (Waterbeheer 21ste eeuw met het Nationaal Bestuursakkoord Water), verbetering of behoud van de waterkwaliteit (Kaderrichtlijn Water), verbetering of behoud van veiligheid (Waterveiligheid 21ste eeuw, Ruimte voor de Rivier, Aanpak Zwakke Schakels) en het klimaatbestendig maken van Nederland (Nota Ruimte, Adaptatie Ruimte en Klimaat). Het is rijksbeleid, waarvan wordt verondersteld dat het door andere partijen wordt uitgevoerd. Op uitvoeringsniveau blijkt het echter allesbehalve eenvoudig om de waterkwaliteit ingrijpend te verbeteren of een regio klimaatbestendig in te richten, wetende dat elke vierkante meter minimaal één bestemming heeft. De oplossing ligt niet in het schrijven van nog meer beleidsnota's maar in een andere manier van werken. Gebiedsontwikkeling is een nieuwe werkwijze die met de Nota Ruimte een belangrijke impuls heeft gekregen. Naast beleidsurgenties gaat het om gebiedsurgenties. Het resultaat van het proces is open en het proces zelf is interactief en experimenteel. De

gezamenlijke opgave is niet abstract of anoniem maar persoonlijk, met persoonlijke betrokkenheid van leden van het projectteam, van beslissers en van alle anderen. Ieder erkent de wederzijdse afhankelijkheid om te komen tot de meest duurzame ontwikkelingsrichting. Partijen werken samen maar wel met verschillen in rollen. Zo zijn en blijven overheden voor publieke kwesties verantwoordelijk voor de formele besluitvorming.

Voor de toekomst van Groot Mijdrecht Noord is zoveel mogelijk gewerkt volgens de principes van gebiedsontwikkeling. De belangrijkste gebiedsurgenties zijn de kwaliteit van het oppervlaktewater, vermindering van de kwetsbaarheid van de historisch gegroeide waterhuishouding en eindigheid van voldoende drooglegging voor de landbouw. Daarnaast spelen het klimaatbestendig maken van de Noordvleugel en aanpak van dreigende verrommeling van het landschap een rol. In Groot Mijdrecht Noord is het mogelijk om ernstige regionale waterproblemen om te buigen naar kansen voor de Noordvleugel waar het gaat om natuur en recreatie en klimaatbestendig wonen en werken. Niet voor niets is het project benoemd tot icoon van het Groene Hart. Meer hierover staat in dit boek, dat een synopsis is van de voorverkenning en de verkenning, met een doorkijk naar de planstudie en de realisatie.

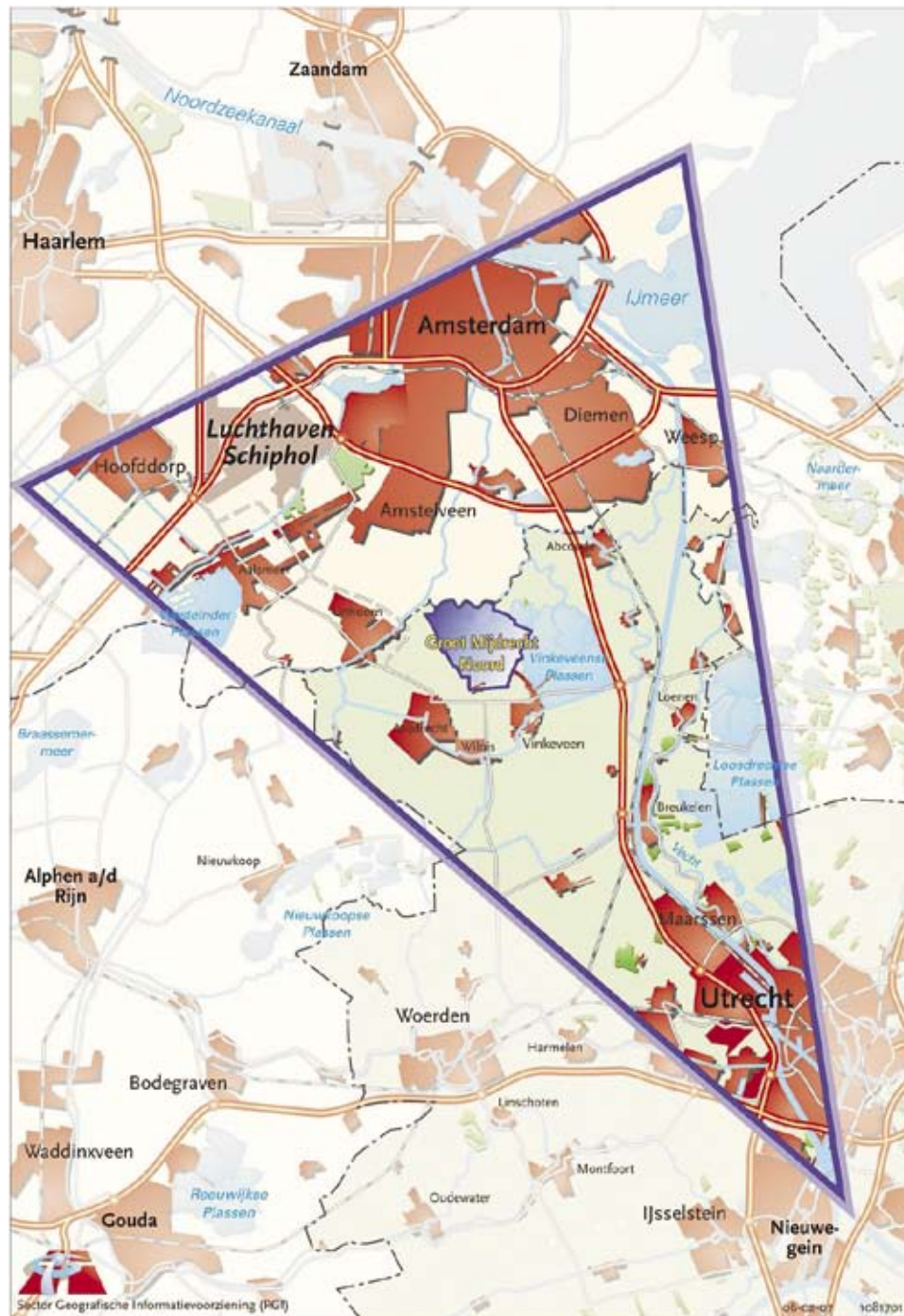
Begin 2007 hebben Provinciale Staten gekozen voor een trendbreuk in het omgaan met water in dit gebied. De koers is vernatting. Op een termijn van twintig tot vijftig jaar wordt Groot Mijdrecht Noord mogelijk weer een plas, zoals dat ook vóór de drooglegging in 1877 het geval was. De meeste bewoners van het plangebied houden de situatie het liefst zoals die is, maar realiseren zich dat de waterproblemen zonder ingrijpende maatregelen blijven bestaan en dat daardoor ook de onzekerheid over hun toekomst niet verdwijnt. Uiteindelijk leidt dat tot een koude sanering. In aansluiting op het besluit van Provinciale Staten is het zaak dat op zo kort mogelijke termijn voldoende middelen beschikbaar zijn om alle bewoners een waardig bod te kunnen doen. Op basis van vrijwilligheid kunnen bewoners dan snel of geleidelijk elders een nieuwe toekomst opbouwen.

Peter van Rooy, Utrecht 5 mei 2007.

Groot Mijdsrecht Noord met op de voorgrond Botshol.

1 Introductie

Ontstaansgeschiedenis

Groot Mijdrecht Noord maakt deel uit van De Venen, een gebied tussen Amsterdam en Utrecht. Rond het jaar 1000 begonnen de eerste ontginningen voor landbouw, jacht en visserij. Voor ontwatering en scheepvaart is de Bijleveld gegraven, een kaarsrechte waterloop naar de Amstel. Deze waterloop ontwikkelde zich tot een drukbevaren vaarroute richting Amsterdam. In de late Middeleeuwen hadden opkomende industrieën grote behoefte aan brandstof. Het steken van turf werd een lucratieve broodwinning. Het afgraven van veen leidde ertoe dat land geleidelijk veranderde in water. De nieuwe plassen boden weinig emplooi aan de bewoners en het uitdijende water vormde een gevaar voor de lintdorpen. Om deze redenen besloten autoriteiten in de 19de eeuw en aan het begin van de 20ste eeuw tot het stichten van droogmakerijen. Het gaat in het gebied van De Venen om de Eerste, Tweede en Derde Bedijking, Wilnis Veldzijde en Groot Mijdrecht. De Vinkeveense Plassen zijn pas aan het einde van de 19de eeuw ontstaan.

Historische kaart van het gebied in 1860. De Vinkeveense Plassen waren nog land en Groot Mijdrecht Noord was een plas.

De door vervening ontstane plassen in Groot Mijdrecht zijn in 1877 drooggelegd. Sinds die tijd is het beeld van de waterhuishouding in Groot Mijdrecht Noord weinig veranderd. Via een hoofdtocht midden door het gebied wordt het overtollige water via de Oude Waver op de Amstel uitgeslagen. Een gelijkmatig stelsel van dwarstochten deelt het land in parten op. De maatvoering van de watergangen en dus de percelen verraaft een moeizame afwatering. De in de 17de eeuw op het water gewonnen Beemster en ook de 19de eeuwse Haarlemmermeer zijn veel royaler van opzet.

Drooglegging

Vanaf de oplevering van de droogmakerij Groot Mijdrecht Noord, is de drooglegging een punt van aandacht. Het gaat om het hoogteverschil tussen het maaiveld en het slootpeil. Voor agrarisch gebruik van veengebieden is een drooglegging van gemiddeld veertig centimeter noodzakelijk en van kleigebieden een drooglegging van minimaal zeventig centimeter. Door peilverlaging kan de gewenste drooglegging worden verkregen, maar wordt veen blootgesteld aan oxidatie. Als gevolg van opeenvolgende peilverlagingen, drainage door wellen en toestroom van brakke kwel daalt de bodem, gemiddeld in zowel tijd als ruimte, met zeven millimeter per jaar. De verschillen in bodemmateriaal zijn in Groot Mijdrecht Noord met het blote oog waarneembaar. Globaal is het oostelijk deel veniger en is het westelijk deel kleiger. Delen met relatief veel veen dalen sneller dan delen met relatief veel klei. Op korte afstand kunnen grote zettingsverschillen ontstaan door de aanwezigheid van kreekruggen uit het oorspronkelijke waddenlandschap (10.000-6.000 jaar voor Christus). Van tijd tot tijd egaliseren agrariërs het geaccidenteerde landschap.

In 1986 gaf Waterschap De Proosdijlanden (rechtsvoorganger van het huidige Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht) opdracht aan de Heidemij (het huidige Arcadis) te onderzoeken wat de consequenties zijn van verdere peilverlaging. Hierna volgt een letterlijke tekst uit het onderzoeksrapport. *Landbouwkundig gezien lijkt een peilverlaging, met name voor de slechtst ontwaterde grond (drooglegging minder dan zeventig centimeter), dus gewenst. Bij*

eerdere onderzoeken is echter vastgesteld dat in Groot Mijdrecht een zeer sterke kwel optreedt en dat het chloridengehalte (zout) van het oppervlaktewater in een gedeelte van de polder onder invloed van deze kwel zeer hoog is. Peilverlaging kan een meer of minder grote verandering in het huidige kwelpatroon veroorzaken. Daarnaast kan door peilverlaging zetting van samendrukbare bodemlagen ontstaan, wat in combinatie met krimp en oxidatieprocessen in boven het grondwater aanwezige venige lagen, maaiveld-daling kan veroorzaken. Samengevat kunnen de negatieve effecten van peilverlaging als volgt worden weergegeven: (1) vergroting van de kwel, (2) toename van het zoutgehalte van het oppervlaktewater, (3) maaiveld-daling en (4) mogelijke invloed op in het gebied aanwezige bebouwing (verzakken, rotten van houten paalkoppen). Het waterschap heeft het onderzoeksrapport aangeboden aan Provincie Utrecht, als algemene democratie die een peilbesluit al dan niet goedkeurt. De provincie heeft het ter kennisgeving aangenomen.

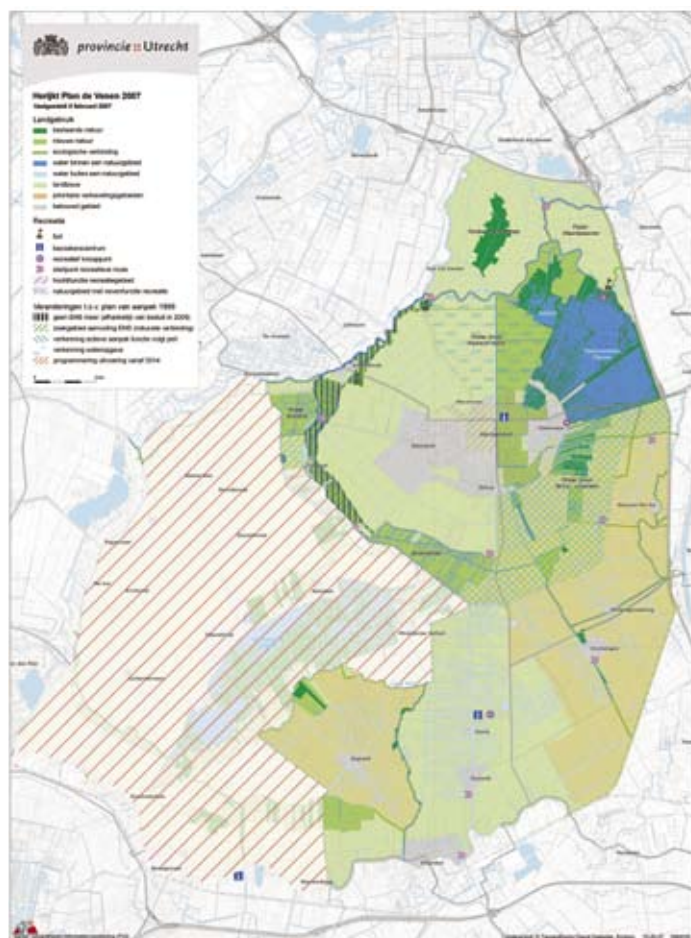
Natuurbeleid

Omstreeks 1990 verschenen het eerste nationale Natuurbeleidsplan, de Vierde Nota over de Ruimtelijke Ordening (Extra) en het Structuurschema Groene Ruimte. Met deze rijksnota's is een basis gelegd voor de ecologische hoofdstructuur. De nota's bepaalden dat provincies gebieden moeten aanwijzen voor ecologische verbindingen tussen zogeheten natuurkerngebieden. In 1990 hebben natuurorganisaties Provincie Utrecht gewezen op hun nieuwe verantwoordelijkheid om onder meer ecologische verbindingen te realiseren tussen grofweg de Vinkeveense en de Nieuwkoopse Plassen. In het Beleidsplan natuur en landschap uit 1992 is Groot Mijdrecht Noord aangemerkt als natuurontwikkelingsgebied, met het voorstel om 925 hectare als veenmoeras te begrenzen. In dit formeel door Provinciale Staten vastgestelde plan zijn de waterproblemen onderkend, blijkens het volgende citaat. *De wegzijging van gebiedseigen water vanuit de Vinkeveense Plassen kan mogelijk door (gedeeltelijke) inundatie van de droogmakerij worden verminderd, waarbij een plas-dras situatie eventueel gecombineerd met een hoogwaterzone kan worden nagestreefd. In het kader van de eutrofiëringbestrijding wordt het ingelaten water van de Botshol gedefosfateerd. Er*

zal zo spoedig mogelijk onderzoek moeten worden gedaan naar de ecologische en hydrologische aspecten van de verschillende inrichtingsmogelijkheden.

In 1992 begon een door de betrokken overheden ingestelde stuurgroep aan de voorbereiding van een plan van aanpak voor De Venen. Naar aanleiding van verzet uit het gebied en met het oog op acceptatie van het plan, is de stuurgroep in 1995 uitgebreid met vertegenwoordigers van landbouw, recreatie, natuur en milieu. Ook is vanaf die tijd met bewoners gesproken in zaaltjes. In 1998 heeft de stuurgroep het plan definitief vastgesteld. Een klein jaar later hebben zevenentwintig partijen (overheden en maatschappelijke organisaties) een convenant ondertekend, gericht op realisatie van de inhoud van het plan. Doel van het plan is *het tot stand brengen van een samenhangend gebied voor natuur- en recreatieontwikkeling, waarbij in de blijvende landbouwgebieden wordt gestreefd naar handhaving en verdere versterking van een duurzame landbouw en het bereiken van een water- en milieukwaliteit behorend bij de aanwezige of te realiseren functies*. Uit het Plan de Venen blijkt alom dat water een marginale rol heeft gespeeld, ondanks heldere signalen binnen achterliggende onderzoeken. Het accent lag overduidelijk op het inpassen van nieuwe natuur in een agrarisch gebied.

In het plan is het oostelijk deel van Groot Mijdrecht Noord aangewezen als natuurontwikkelingsgebied. Op vrijwillige basis zijn inmiddels gronden (circa tweehonderd hectare) en één opstal aangekocht door de Dienst Landelijk Gebied. De aangekochte gronden zijn grotendeels overgedragen aan Natuurmonumenten. Het westelijk deel is aangewezen als gebied met verbrede landbouwdoelstelling en/of natuurontwikkeling. Een gebiedscommissie heeft na het verschijnen van het plan uitgezocht wat het meest in aanmerking komt: landbouw met verbrede doelstelling of natuurontwikkeling. Later is afgesproken dat de functie landbouw minimaal tot 2013 gehandhaafd blijft en dat dan opnieuw wordt bezien hoe het toekomstige gebruik eruit gaat zien. In de periode 2004-2007 is het Plan de Venen herijkt. De eerder gemaakte afspraken over Groot Mijdrecht Noord blijven onverminderd van kracht.

Plankaart van Herijkt Plan de Venen, 2007.

Modelberekeningen voor grondwater

In 1992 heeft Vereniging Natuurmonumenten een rapport gepresenteerd, waarin resultaten zijn opgenomen van onderzoek naar effecten van tweeënhalve meter water in Groot Mijdrecht Noord. Uit modelberekeningen door Natuurmonumenten blijkt een dergelijke ingreep veel kwel in de naaste omgeving te veroorzaken. Tijdens de verkenning, ruim tien jaar later, bleek het gebruikte grondwatermodel gedateerd. Het Waterloopkundig Laboratorium (thans Deltares) voerde in de periode 2004-2006 vergelijkbare berekeningen uit met een verfijnder grondwatermodel, waarin ook de wellen reëel zijn gemodelleerd. TNO heeft over deze berekeningen een kwaliteitscontrole verricht en onderschrijft de kwaliteit van het toegepaste grondwatermodel. Nader onderzoek door Witteveen & Bos en diverse universiteiten wijst uit dat een peilverhoging van tweeënhalve meter te combineren is met de ontwikkeling van veenmoeras.

Waterbeleid

In 1993 en 1995 is Nederland opgeschrikt door extreem hoogwater in de grote rivieren. Na 1916 en 1953 deed zich bijna de derde nationale watersnoodramp van de 20ste eeuw voor. Elders in de wereld deden zich aan het einde van de vorige eeuw tal van waterrampen voor. Om te onderzoeken of de waterhuishouding van Nederland op orde is, heeft het kabinet in 1998 een onderzoekscommissie in het leven geroepen (Commissie Waterbeheer 21ste eeuw) en heeft het parlement in hetzelfde jaar onderzoek uitgezet bij het Rathenau Instituut (Het blauwe goud verzilveren). In 2000 is door beide onderzoeksgroepen alarmerend bericht over de situatie. Toenmalig premier Kok en de voorzitters van VNG, IPO en Unie van Waterschappen hebben het Nationaal Bestuursakkoord Water ondertekend. Dit bepaalde onder meer dat zogeheten stroomgebiedvisies werden ontwikkeld. Ook voor Amstelland is een dergelijke visie opgesteld door provincies, waterschappen, gemeenten en maatschappelijke organisaties. In deze stroomgebiedvisie Amstelland is naast waterkwantiteit uitdrukkelijk ook aandacht besteed aan waterkwaliteit. Beide aspecten zijn in samenhang gezien. Uit de

achterliggende onderzoeken bleek dat drie diepgelegen gebieden onevenredig veel vragen van het waterbeheer: Horstermeerpolder, Bethunepolder en droogmakerijen in De Venen.

In 2003 is de stroomgebiedvisie Amstelland vastgesteld door Provincie Utrecht en Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht. Kort daarna zijn zoekgebieden voor waterberging aangewezen in het Streekplan en het Waterhuishoudingsplan van Utrecht. In de media klinken steeds vaker en steeds indringender signalen dat sprake is van klimaatverandering en dat de gevolgen voor laaggelegen delta's groot zijn. Wat in de vorige eeuw niet verder kwam dan vaktijdschriften voor waterbeheerders, haalt voorpagina's van dagbladen. Inmiddels weten we dat klimaatverandering een majeur thema is dat hoog op (internationale) politieke agenda's prijkt. Ook het regeerakkoord van CDA, PvdA en CU (2007, Kabinet Balkenende IV) getuigt van de ernst van het thema blijkens de volgende zin. *Aanpassing aan de gevolgen van de klimatologische ontwikkelingen zullen een voorname rol spelen bij de toekomstige ruimtelijke ontwikkeling.*

Ruimtelijk beleid

In de aanloop naar de Nota Ruimte, vastgesteld door de Eerste Kamer in 2006, is krachtig ingezet op gebiedsontwikkeling. Anders dan bij gebiedsgericht beleid of gebiedenbeleid worden urgenties van de gebieden zelf centraal gesteld en werken publieke, private en particuliere partijen samen aan het ontwikkelen van de beste oplossingen. In het licht hiervan is in 2004 gestart met een voorverkenning door Provincie Utrecht, Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht, Gemeente De Ronde Venen en Habiforum. Habiforum werkt samen met Nirov en vele andere partijen aan een methodische aanpak van gebiedsontwikkeling. Voor Groot Mijdrecht Noord zijn methodieken avant-la-lettre toegepast. Dit geldt voor de fasering (voorverkenning, verkenning, planstudie, realisatie, beheer), het werken met een kerngroep van betrokken personen binnen te onderscheiden categorieën (wonen in gebied, werken in gebied, et cetera), het openstellen voor oplossingsstrategieën en het transparant beoordelen ervan. In het praktijkboek gebiedsontwik-

Waarom Groot Mijdrecht Noord?

Voor het oplossen van regionale waterproblemen komt Groot Mijdrecht Noord niet uit de lucht vallen. Tijdens de voorverkenning zijn ook maatregelen in het nabijgelegen Wilnis Veldzijde onderzocht. In deze droogmakerij blijken de waterproblemen minder urgent door een andere samenstelling van de bodem. Daarnaast ligt dit gebied niet tegen de Vinkeveense Plassen aan. Eventuele maatregelen in Wilnis Veldzijde zijn van geringe betekenis voor het waterverlies van deze plassen, de problemen met bodemstabiliteit in Groot Mijdrecht en de afwenteling naar de boezem. De andere diepe droogmakerijen in De Ronde Venen hebben een zware kleibodem en daardoor veel minder waterproblemen.

De polder Ronde Hoep is in het kader van het Streekplan Noord-Holland Zuid aangewezen als zoekgebied voor calamiteitenberging. Het is geen diepe droogmakerij, maar een niet verveende polder. Hier zijn dus geen maatregelen mogelijk, die de waterproblemen als gevolg van de grote hoogteverschillen en de kwetsbare bodem in de droogmakerij Groot Mijdrecht oplossen. Er is nog geen besluit genomen over een locatie voor calamiteitenberging. Mocht het toekomstige landgebruik van Groot Mijdrecht Noord ingrijpend veranderen in een multifunctionele plas, dan kan calamiteitenberging worden gecombineerd met de nieuwe inrichting. Groot Mijdrecht Noord is dan de meest voor de hand liggende locatie voor incidentele noodberging van water uit de Amstelboezem. Dit bij zeer extreme natte weersomstandigheden, in combinatie met uitval van spui- of gemaalcapaciteit.

Ruimtelijke en technische maatregelen in het noordelijk deel van Groot Mijdrecht kunnen de waterproblemen in De Ronde Venen en omgeving aanzienlijk verminderen. In het zuidelijk deel van de droogmakerij is veel meer bebouwing aanwezig dan in het noordelijk deel: woonwijken van Vinkeveen en Wilnis en het bedrijventerrein van Mijdrecht. Ruimtelijke maatregelen liggen hierdoor minder voor de hand dan technische maatregelen. In het huidige plan Marickenland, onderdeel van Plan de Venen, wordt vernatting als richting voor het gebied tussen het zuidelijk en het noordelijk deel van Groot Mijdrecht nader uitgewerkt.

keling NederLandBovenWater is Groot Mijdrecht Noord opgenomen als één van de voorlopers van regionale gebiedsontwikkeling in Nederland. Het gebied ligt tussen Amsterdam en Utrecht en op een steenworp van Schiphol. Hier liggen bij uitstek mogelijkheden om regionale problemen met water om te buigen naar kansen, zeker als een nieuwe inrichting kan worden gecombineerd met klimaatbestendig wonen en werken in het Groene Hart.

In het kader van uitvoering van de Nota Ruimte is gestart met het programma NederLandBovenWater 2007-2009. Dit programma omvat onder meer onderzoek naar de stand van zaken van de voorlopers van gebiedsontwikkeling. In 2009 wordt de stand van zaken gepresenteerd in het handboek gebiedsontwikkeling. In hetzelfde boek zullen leerpunten uit deze gebiedsontwikkeling doorklinken in generiek gemaakte methodieken.

Kengetallen plangebied Groot Mijdrecht Noord in 2007

Oppervlakte van Groot Mijdrecht Noord: 990 hectare

Gemiddelde diepteligging: - 6 m NAP

Aantal bewoners: 389 personen

Aantal woningen: 111

Aantal niet agrarische bedrijven: 7

Aantal economisch gezonde agrarische bedrijven met opvolging: 7

Aantal economisch gezonde agrarische bedrijven zonder opvolging: 11

Aantal agrarische bedrijven met uitsluitend veldkavels in Groot Mijdrecht Noord: 7

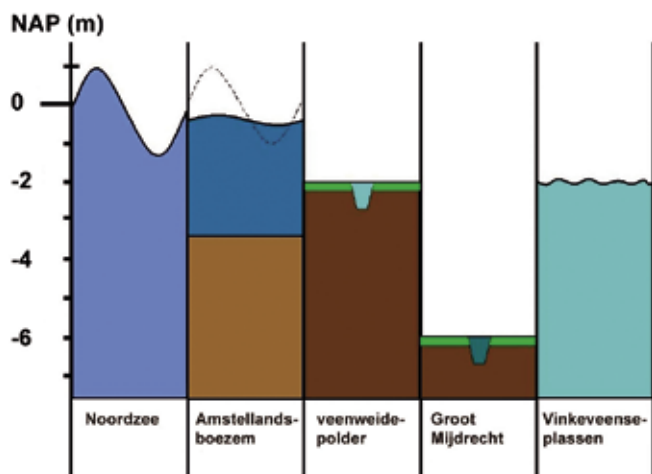
Aantal hobbyboeren: 20

Natuur die in het kader van de ecologische hoofdstructuur in het oostelijk deel moet worden gerealiseerd: 395 hectare

2 Urgenties

1. Waterkwaliteit: elke negen minuten een zwembad bruin brak water naar de omgeving

Groot Mijdrecht Noord is een diepe droogmakerij (ruim zes meter beneden NAP). Om het gebied droog te houden moet nu al elke negen minuten een zwembad bruin brak water worden uitgeslagen. Per seconde gaat het om anderhalve kubieke meter water. Dit uitslagwater heeft een negatieve invloed op de waterkwaliteit in de omgeving. Het waterschap kampt al decennia met dit probleem. Vanwege permanente daling van de bodem, moet steeds meer water worden uitgeslagen. Pas op zeer lange termijn (2200) neemt naar verwachting het chloridgehalte van het water substantieel af.

Waterpeil in Groot Mijdrecht Noord en omliggende gebieden.

2. Kaderrichtlijn Water: strenge eisen aan ecologisch functioneren

De Europese Kaderrichtlijn Water legt lidstaten als minimumeis op dat de waterkwaliteit van gebieden niet verder verslechtert ten opzichte van de situatie in 2000. Meer uitslagwater uit de droogmakerij betekent meer verontreiniging van open water in de wijde omgeving van Groot Mijdrecht Noord. De Kaderrichtlijn Water stelt ook eisen aan het ecologisch functioneren van watersystemen. Dit betekent onder meer dat sprake is van enige continuïteit in het zoutgehalte van het water. De ene keer zoet, dan weer brak of zout water is voor het leven in het water funest. In en om Groot Mijdrecht Noord is hier sprake van, waardoor grote investeringen in ecologische verbeteringen deels te niet worden gedaan.

Groene kleuring van het water door blauwalgenbloei nabij de Vinkeveense Plassen in juni 2002.

3. Klimaatverandering: meer waterbergend vermogen in Noordvleugel

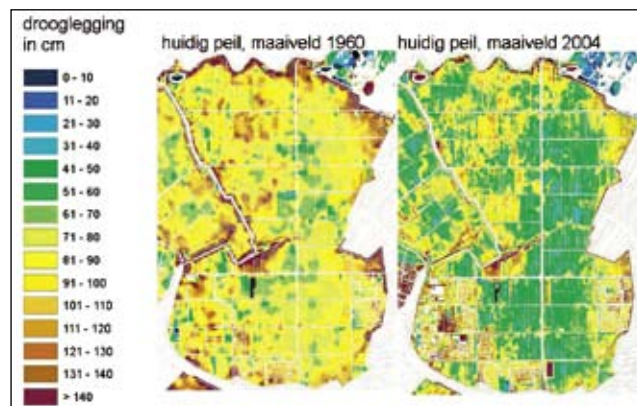
De Noordvleugel van de Randstad moet klimaatbestendig worden ingericht. Er is behoefte aan meer waterbergend vermogen om scherpere pieken en dalen in neerslag te kunnen opvangen, uitgaande van een gemiddeld klimaatscenario. Het gaat bijvoorbeeld om tijdelijke berging van overtollig Amstelwater, waardoor in geval van een calamiteit elders levensbedreigende situaties kunnen worden voorkomen. Groot Mijdrecht Noord ligt centraal tussen dichtbevolkte gebieden.

Wateroverlast in Polder Eerste Bedijking na hevige neerslag in augustus 2002.

4. Drooglegging: verdere peilverlaging onverantwoord

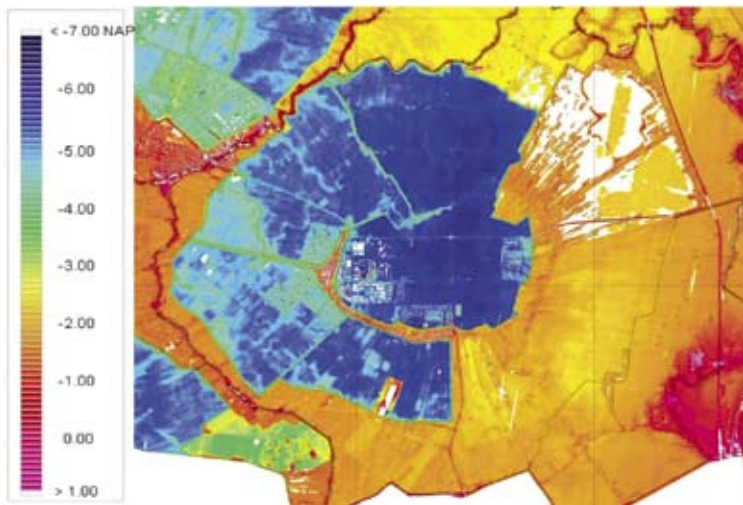
Het vigerende peilbesluit dateert uit 1990 en is toe aan herziening. In 1990 hebben waterschap en provincie weloverwogen gekozen voor een beperkte en geleidelijk in te voeren peilverlaging. In 2007 zal, naar alle waarschijnlijkheid, formeel worden ingezet op fixatie van het peil. Verdere peilverlaging, volgend op de bodemdaling, zou voor de landbouw leiden tot nog meer zilte kwel, spontane wellen (opborrelend water uit de bodem) en opbarsting van de bodem (druk van grondwater doet toplaag van de bodem drijven). De kans op probleemsituaties, zoals lokaal al aanwezig, neemt bij verdere peilverlaging dus (sterk) toe. Ondanks peilfixatie gaat de bodemdaling nog decennia door, waardoor agrarisch gebruik op langere termijn geleidelijk onmogelijk wordt: eerst in de lage delen en uiteindelijk ook in de hogere delen. De komende tien tot twintig jaar kan de landbouw in waterhuishoudkundig opzicht nog worden gefaciliteerd.

Op de kaartjes zijn de hoogtes van het maaiveld in 1960 en 2004 weergegeven, uitgedrukt ten opzichte van het huidige peil. Het gaat om de verschillen tussen de twee kaartjes. De verschuivingen in de kleuren laten zien dat op veel plaatsen in deze periode de bodem ongeveer dertig centimeter is gedaald, in zowel het westelijk als het oostelijk deel van de polder. Ook is te zien dat op enkele specifieke locaties nauwelijks bodemdaling optreedt: op plekken waar veel klei ligt of op percelen waar het waterpeil met opzet hoger wordt gehouden om verzakking van woningen te voorkomen.

5. Kwetsbaarheid: maatschappelijke kosten groter dan baten

De waterhuishouding in de regio is niet rationeel gepland zoals bijvoorbeeld in Zeeland maar is historisch gegroeid en is kwetsbaar. Verdere peilverlaging in Groot Mijdrecht Noord vergroot de drukverschillen tussen de polders. Niet voor niets zijn de achtereenvolgende waterschappen al vanaf 1960 zeer terughoudend omgegaan met het aanpassen van waterpeilen. Het continueren van het gevoerde waterbeheer vergt van het waterschap steeds meer investeringen in gemalen, defosfateren, keringen en kunstwerken. Er komt een moment dat deze maatschappelijke kosten niet meer in verhouding staan tot de maatschappelijke baten van de droogmakerij. Groot Mijdrecht Noord telt thans nog twintig economisch gezonde agrarische bedrijven, waarvan zeven met opvolging. Landbouwdeskundigen voorzien in 2030 nog voor drie agrarische bedrijven een gezonde toekomst. Voor 2050 gaat het vanwege de verwachting van noodzakelijke schaalvergroting nog maar om één of twee bedrijven.

Hoogteligging van Groot Mijdrecht Noord en omgeving (landelijke hoogtemetingen, 2003).

6. Investerings: uitstel van besluit vergroot de consequenties ervan

Structureel oplossen van de watergerelateerde problemen in en om Groot Mijdrecht Noord vereist vroeg of laat een radicaal ander ruimtegebruik. Elk jaar dat een besluit hierover wordt uitgesteld, vergroot de consequenties ervan. Dit vanwege steeds grotere investeringen in de honderden elf woningen die in de droogmakerij staan. De eerste boerderijen die tot kapitale landhuizen zijn verbouwd, zijn al zichtbaar. Voor de nabije toekomst is te voorzien dat meer vergunningen voor woningverbetering worden aangevraagd en - bij gebrek aan hiervoor toereikend instrumentarium- ook moeten worden verleend in het kader van het vigerende Bestemmingsplan. Ook is de verwachting dat meer (voormalige) boerderijen worden gekocht door stedelingen.

Sommige oude boerderijen zijn al tot kapitale landhuizen verbouwd.

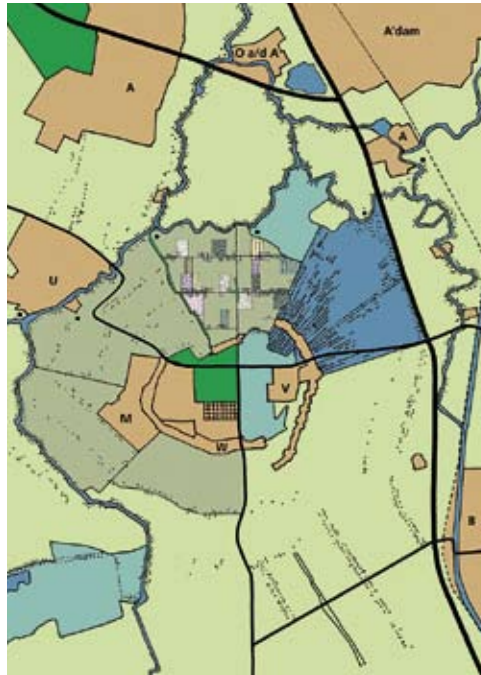
7. Landschap: versnippering en verrommeling

Het huidige landschap is in vergelijking met omliggende polders niet bijzonder. Als gevolg van separate verkoop van grond, melk- en mestquota en opstallen is sprake van versnippering. Dit kan ongunstig uitpakken voor de beoogde aaneengesloten natuur van 395 hectare in het oostelijk deel van Groot Mijdrecht Noord, nodig voor een natte as tussen zuidwest en noordoost Nederland. Dit in het licht van een ecologische hoofdstructuur gericht op toename van de biodiversiteit. Lokaal zijn in de droogmakerij reeds voor natuur aangekochte strakke graslanden voor melkvee, getransformeerd in percelen met hoogopschietende ruigtekruiden. Ook stedelijke elementen rukken verder op. Groot Mijdrecht Noord is benoemd tot icoonproject binnen het Groene Hart. Het is hier mogelijk om uiteenlopende problemen om te buigen naar kansen met een duurzaam karakter.

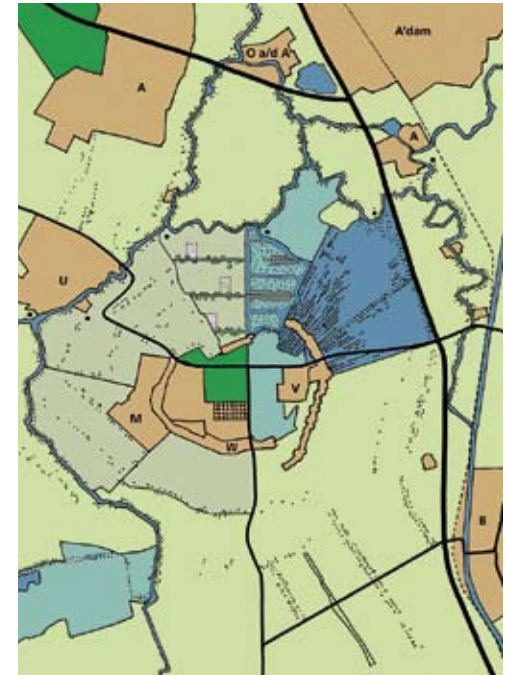
3 Oplossingsstrategieën

Tijdens de voorverkenning is op basis van uiteenlopende onderzoeken geconstateerd dat in en om Groot Mijdrecht Noord sprake is van maatschappelijke urgenties, die vragen om een verkenning van oplossingsstrategieën. Tijdens de voorverkenning zijn de strategieën *Niets doen* (referentie), *Plan de Venen* en een *Plas* nader in kaart gebracht of ontwikkeld. Op basis van suggesties van een kerngroep van bewoners en ondernemers en met inschakeling van diverse deskundigen zijn bouwstenen voor drie nieuwe strategieën ontwikkeld. De meeste bouwstenen bleken bruikbaar en zijn verwerkt in de strategieën *Technieken*, *Meegroeien* en *Ophogen*. Hierna zijn de karakteristieken per strategie geschetst.

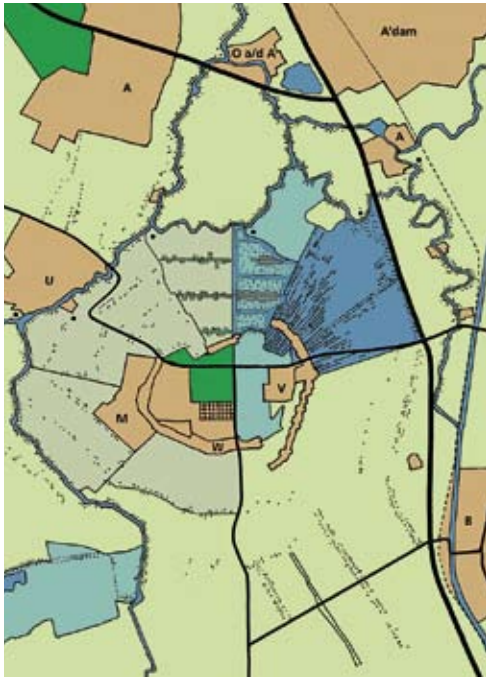
Strategie Niets doen (situatie vanaf 2008)

- Stoppen met realisatie van Plan de Venen.
- Geen verdere peilverlaging.
- Geleidelijk natter.
- Autonome ontwikkeling van ruimtegebruik.

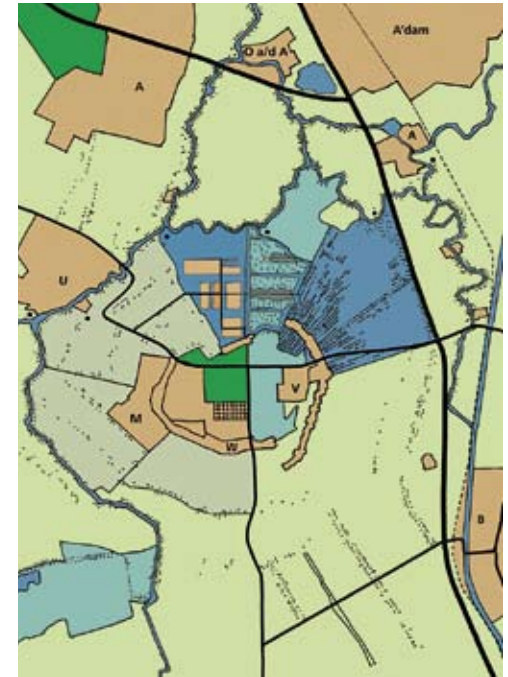
Strategie Plan de Venen (realisatie tot 2025)

- Oostelijk deel aaneengesloten ecologische hoofdstructuur.
- Westelijk deel landbouw tot minimaal 2013.
- Fixatie van waterpeil.
- Waar mogelijk landbouw faciliteren met beperkte ophoging.
- Deel van uitslagwater in beperkte mate zuiveren voor lokaal gebruik.

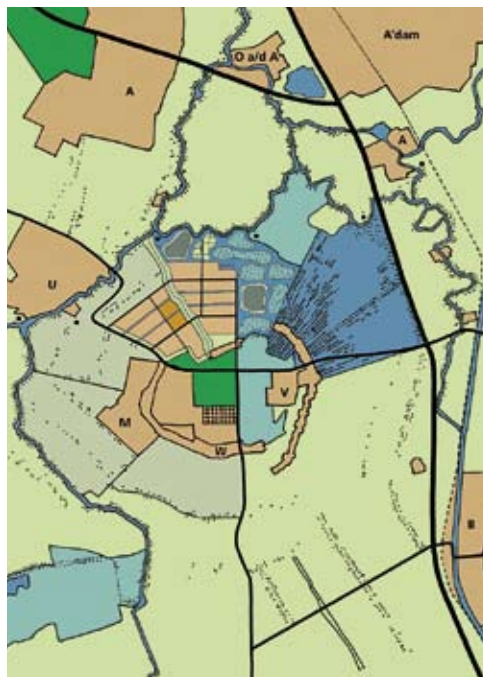
Strategie Technieken (realisatie tot 2025)

- Inrichting en gebruik zoals Plan de Venen.
- Deel van kwelwater ondergronds rondpompen.
- Deel van kwelwater geavanceerd zuiveren tot drinkwater.
- Deel van kwelwater in beperkte mate zuiveren voor lokaal gebruik.

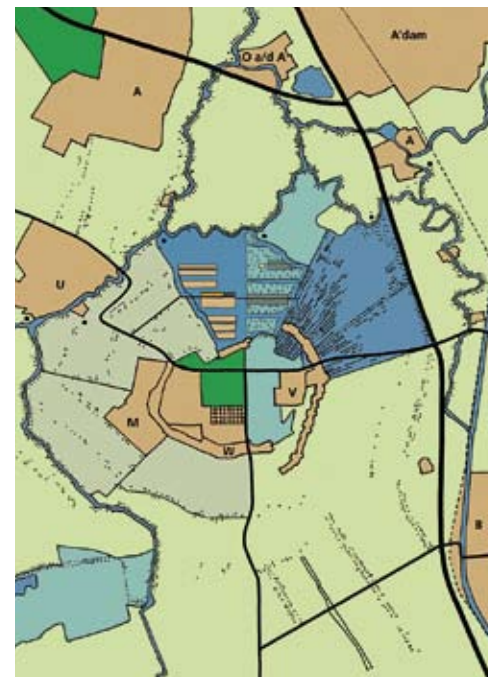
Strategie Meegroeien (realisatie tot 2050)

- Geleidelijk veranderend ruimtegebruik.
- Bouw van maximaal vijftienghonderd woningen op terpen.
- Voorlopig fixatie van waterpeil.
- In 2050 waterpeil tweeënhalve meter hoger.
- Uiteindelijk aaneengesloten ecologische hoofdstructuur.

Strategie Ophogen (realisatie tot 2040)

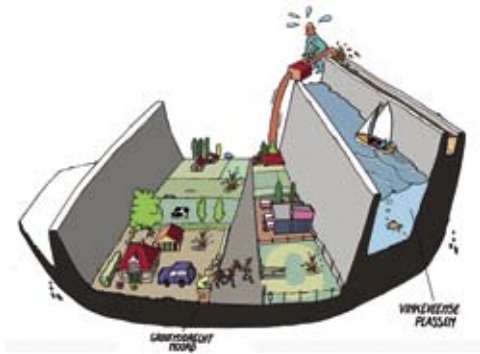
- Bouw van maximaal vijfenzestighonderd woningen.
- Aaneengesloten ecologische hoofdstructuur.
- Alles ophogen met voornamelijk zand.
- Maaiveld en waterpeil gemiddeld tweeënhalve meter hoger.

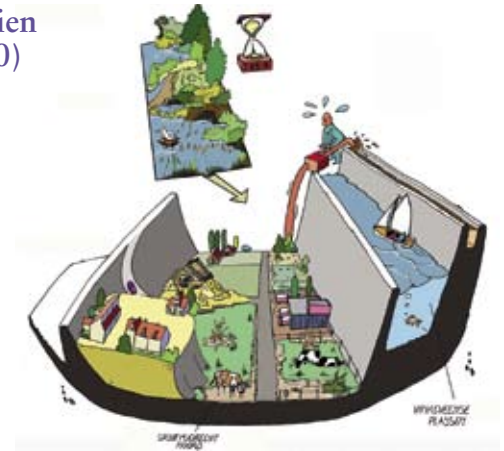
Strategie Plas (realisatie tot 2025)

- Aaneengesloten ecologische hoofdstructuur.
- Bouw van maximaal vijftientighonderd woningen aan en op het water.
- Passend recreatief medegebruik.
- Waterpeil gemiddeld tweeënhalve meter hoger met ruimte voor piekberging.
- Voorraad schoon water voor Botshol en Vinkeveen en berging.

Strategie Niets doen
(situatie vanaf 2008)

Strategie Meegroeien
(realisatie tot 2050)

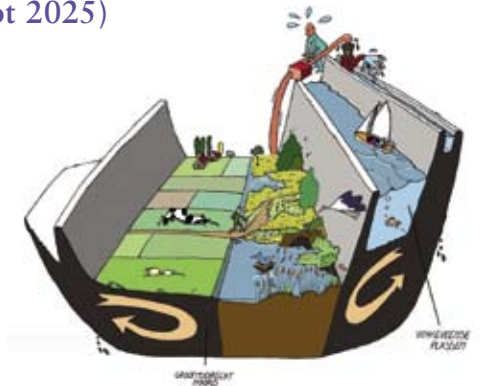
Strategie Plan de Venen
(realisatie tot 2025)

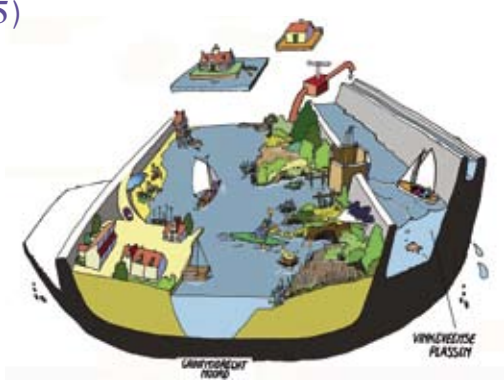
Strategie Ophogen
(realisatie tot 2040)

Strategie Technieken
(realisatie tot 2025)

Strategie Plas
(realisatie tot 2025)

4 Perspectieven voor bewoners

Conform afspraken in het kader van Plan de Venen is het voor natuur in het oostelijk deel van Groot Mijdrecht Noord nodig dat daar 395 hectare grond en zesenvoertig opstallen worden gekocht. Afhankelijk van de bestuurlijk-politieke voorkeurstrategie gaan er geringe, grote, geleidelijke of snelle ruimtelijke veranderingen plaats vinden. Betrokken overheden stellen als eis dat huidige bewoners en ondernemers perspectieven worden geboden. Dit nog los van de wettelijke eis, om zorgvuldig met bestaande eigendommen om te gaan. Hierna zijn per strategie de perspectieven alsook het instrumentarium aangegeven.

Strategieën	Perspectieven	Instrumentarium
Niets doen	• Geen verdere publieke investeringen en peilfixatie.	•Wettelijk verplichte schaderegeling voor agrariërs in verband met hoger waterpeil in relatie tot agrarische functie.
Plan de Venen	• In oost koop van grond en opstallen tegen waarde tussen markt en onteigening. • In west helderheid na 2012.	• Aankooptitel. • Taxatie. • Koopovereenkomst. • Regeling bedrijfsverplaatsing. • Vrijwillige kavelruil. • Indien schade compensatie.
Technieken	• In oost koop van grond en opstallen tegen waarde tussen markt en onteigening. • In west helderheid na 2012.	• Aankooptitel. • Taxatie. • Koopovereenkomst. • Regeling bedrijfsverplaatsing. • Vrijwillige kavelruil. • Indien schade compensatie.

Strategieën	Perspectieven	Instrumentarium
Meegroeien	• Op korte termijn behoud van bestaande situatie. • Koop van grond en opstallen. • Vervangende locatie in regio. • Vervangende locatie buiten regio. • Eerste recht op nieuwbouw op terpen in Groot Mijdrecht Noord.	• Grondbeleid. • Beleidsruimte. • Ruilgronden. • Aankooptitel. • Taxatie. • Basisregeling. • Koopovereenkomst. • Bemiddeling. • Bestemmingsplan. • Indien schade compensatie.
Ophogen	• Koop van grond en opstallen. • Vervangende locatie in regio. • Vervangende locatie buiten regio. • Eerste recht op nieuwbouw in het opgehoogde Groot Mijdrecht Noord.	• Grondbeleid. • Beleidsruimte. • Ruilgronden • Aankooptitel. • Taxatie. • Basisregeling. • Koopovereenkomst. • Bemiddeling. • Bestemmingsplan. • Indien schade compensatie.
Plas	• Koop van grond en opstallen. • Vervangende locatie in regio. • Vervangende locatie buiten regio. • Eerste recht op nieuwbouw in Groot Mijdrecht Noord.	• Grondbeleid. • Beleidsruimte. • Ruilgronden. • Aankooptitel. • Taxatie. • Basisregeling. • Koopovereenkomst. • Bemiddeling. • Bestemmingsplan. • Indien schade compensatie.

5 Beleidsbeoordeling

Beleid Europese Unie en rijk

Duurzame ontwikkeling klinkt steeds steviger door in het beleid, op welk gebied ook. Het gaat om een dynamisch evenwicht tussen people (sociaal-cultureel, wonen), planet (water, natuur) en profit (economie, werken) met voor ruimtelijke opgaven bijzondere aandacht voor kwaliteit. Duurzaam staat voor volhoudbaar en dus ook voor betaalbaar. Alle subsidies worden in beginsel getoetst aan de bijdrage aan een duurzame ontwikkeling.

Voor 'people' gaat het vooral om sociale en fysieke veiligheid (o.a. water), sociale cohesie, voorzieningen, wonen, de kwaliteit van woonomgevingen en de beleving van landschappen. De Nota Ruimte maakt de weg vrij voor landelijk wonen en laat de besluitvorming daarover aan lagere overheden. Voor Nederland ligt er een forse woningbouwopgave, zeker in de Randstad. Het accent ligt hierbij op kwalitatief hoogwaardig bouwen met het oog op de te verwachten vraag in de periode 2010-2040.

Voor 'planet' gaat het om behoud van biodiversiteit en verbetering van de milieukwaliteit. Specifiek voor water gaat het om verbetering (minimaal behoud status quo) van de waterkwaliteit ten opzichte van 2000. Specifiek voor natuur gaat het om behoud van bedreigde vogelsoorten door het creëren van (robuuste) verbindingzones met natte natuur. Duurzame ontwikkeling impliceert ook het zo min mogelijk afhankelijk maken van technische ingrepen. Technisch ingrijpen waar nodig, natuurlijk functioneren waar mogelijk. Tegen het licht van zeven eeuwen technisch waterbeheer, verdient een accentverschuiving naar een ruimtelijke benadering thans de voorkeur.

Voor 'profit' gaat het om behoud van werkgelegenheid en in dat licht om innovatie en kennisontwikkeling (Lissabon-agenda). Ruimtelijk gaat het om vernieuwing van landbouw (grootste ruimtegebruiker), herstructurering en aanleg van bedrijventerreinen, investeringen in recreatie en toerisme en kennisintensieve woonwerk-landschappen (woningen met werkkamers). Voor succesvolle kennislocaties zijn een goede ontsluiting en nabijheid van grote steden een vereiste. Zie verder de nota Picken in de Delta.

Beleid Provincie Utrecht, Groene Hart en De Venen

Provincie Utrecht heeft in 2004 het Streekplan vastgesteld en aanvullend een Streekplan Actie Programma. Sinds januari 2006 heeft de Nota Ruimte een wettelijke status. Hiermee ligt het priemaat voor ruimtelijke ontwikkelingen voor een belangrijk deel bij de provincie. Het Streekplan reikt tot 2015. In het Streekplan zijn zowel het Waterhuishoudingsplan als het Plan de Venen verankerd. De wateropgave voor Groot Mijdrecht Noord wordt zonnig uitgewerkt in een uitwerkingsplan of leidt tot een partiële herziening van het Streekplan.

Samenwerkende provincies werken aan beleid voor het Groene Hart. Er zijn nog geen ruimtelijke keuzen gemaakt, maar een aanzet voor een ruimtelijke visie ligt er al wel. Provincies zetten in op duurzaam waterbeheer (naast peil volgt functie ook functie volgt peil), economisch gezonde landbouw (grondruil en schaalvergroting), ecologische verbindingzones (migratie en biodiversiteit) en kwaliteit en identiteit van het landschap. Dit laatste impliceert ook aandacht voor cultuurhistorie (Stelling van Amsterdam, ontginningsspatronen, et cetera). Groot Mijdrecht Noord staat model voor de opgaven in het Groene Hart: behoud van identiteit en ruimtelijke kwaliteit, economische vitaliteit, klaar voor klimaatverandering en toegankelijk voor recreanten.

Dat de Nota Ruimte ruime beslissingsbevoegdheden legt bij provincies, blijkt onder meer uit reacties van de voormalige minister van VROM (2006) op bouwplannen voor tienduizend woningen in de Oude Rijnzone tussen Leiden en Bodegraven (Groene Hart). Als antwoord op een vraag van een parlementariër stelt de voormalige minister dat *"het laadvermogen van dit gebied dit aantal, dat overeenkomt met migratiesaldo nul, aankan"*... *"Het is de vrijheid van decentrale overheden om tot de beste locatiekeuzen te komen"*. Het rijk bewaakt 'slechts' de essentie van de nationale hoofdstructuur, waaronder een natte as van noordoost naar zuidwest. Hieraan wordt al gewerkt vanaf de Vierde Nota over de Ruimtelijke Ordening uit 1988. Voor woningbouw in het Groene Hart geldt in beginsel een migratiesaldo van nul.

Provincie Utrecht heeft in september 2006 beleidsuitgangspunten vastgesteld voor Nationale Landschappen. Er geldt een ja-mits

benadering: ruimtelijke ontwikkelingen zijn mogelijk, mits de kernkwaliteiten van het landschap worden behouden of worden versterkt. Voor verstedelijking geldt als uitgangspunt een migratiesaldo van nul en ruimte voor de regionaal en lokaal georiënteerde bedrijvigheid. Het is belangrijk dat toepassing van rood-voor-groen geen hinder ondervindt van strikte toepassing van het principe migratiesaldo van nul. Grootschalige nieuwe infrastructuur of verstedelijkingslocaties zijn in beginsel niet aanvaardbaar in Nationale Landschappen. Bij dringende noodzaak, groot maatschappelijk belang en gebrek aan reële alternatieven kan een andere afweging worden gemaakt.

Het convenant Plan de Venen (1998) is voor Groot Mijdrecht Noord gericht op een nieuw evenwicht tussen landbouw en natuur. Voor Groot Mijdrecht Noord is ingezet op geleidelijke natuurontwikkeling in het oostelijk deel en (vooralsnog) behoud van landbouw in het westelijk deel. In 2012 wordt de toekomst van het westelijk deel opnieuw bezien in het licht van de resterende natuuropgave. Tijdens een herijking zijn de wateropgaven in Groot Mijdrecht Noord, de actuele problematiek van de veenweiden en aanleg van een natte as in het Plan de Venen geïntegreerd. Daarnaast werken provincies en gemeenten aan een kader voor landschapontwikkeling.

Beleid Gemeente De Ronde Venen

Het Bestemmingsplan 'Buitengebied De Ronde Venen' is sinds 2006 van kracht. Via de voorschriften uit dit Bestemmingsplan is het, door toepassing van een wijzigingsbevoegdheid, mogelijk het oostelijke deel van Groot Mijdrecht Noord te ontwikkelen tot natuurgebied. Uitgangspunt is dat gronden op basis van vrijwilligheid worden verworven en dat de bestemming pas na volledige verwerving wordt omgezet van agrarisch naar natuur.

Het Bestemmingsplan consolideert, via vrijstelling, de mogelijkheid van nevenactiviteiten zoals een aan huis gebonden beroep of bedrijf, logies en ontbijt, kamperen bij de boer, verkoop van streek-eigen producten, zorgfuncties en dagrecreatieve horeca. In Groot Mijdrecht Noord staan honderden elf woningen. Bouwvergunningen voor extra woningen worden in beginsel niet afgegeven, met uitzondering van toepassing van de geldende sloopbonusregeling. Conform provinciaal beleid mag elke bestaande woning worden uitgebouwd tot zeshonderd kubieke meter.

Beleid Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht

Het vigerende peilbesluit van Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht dateert van 1990. Het waterschap is op grond van de Wet op de Waterhuishouding en de Provinciale Verordening waterhuishouding Amstel, Gooi en Vecht (2003) verplicht om voor de oppervlaktewateren onder zijn beheer peilbesluiten vast te stellen. Een peilbesluit wordt minimaal eenmaal in de tien tot vijftien jaar herzien. Bij het nemen van een peilbesluit is de functie van de betrokken oppervlaktewateren van groot belang. In het licht van die functie vindt een locatiespecifieke afweging plaats van alle bij de waterhuishouding betrokken belangen: effect op waterkeringen, gewenste waterkwaliteit, effecten op de omgeving en het waterhuishoudkundig- en/of milieurendement van peilaanpassing. Gedeputeerde Staten toetsen in het kader van hun toezicht of er in een door het Algemeen Bestuur van het waterschap vastgesteld peilbesluit voldoende rekening is gehouden met alle betrokken belangen.

Sinds enkele jaren zijn peilbesluiten bij het waterschap onderdeel van een integraal plan voor clusters van polders met aandacht voor

waterpeilen, wateraan- en afvoer, waterberging, grondwater, waterkwaliteit, ecologie, duurzaamheidsprincipes en recreatieve gebruiksmogelijkheden. Gepland is in 2007 een nieuw watergebiedsplan met bijbehorende peilbesluiten af te ronden voor de droogmakerijen in De Ronde Venen en Botshol.

Thans is de implementatie van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) actueel. Doel van de KRW is de bescherming van grond- en oppervlaktewater. In 2015 (eventueel op basis van argumenten uit te stellen tot 2027) moeten de afspraken van de KRW resulteren in gezonde watersystemen met een goede ecologische en chemische toestand. Nieuw van de KRW is dat doelen niet langer een inspanningsverplichting zijn, maar een resultaatsverplichting. De realistische waterkwaliteitsdoelen en de uitvoerbare en kosteneffectieve maatregelen om deze te bereiken moeten in 2009 door de gezamenlijke overheden zijn vastgesteld. Voor gevaarlijke chemische stoffen zijn of worden in de KRW internationaal of nationaal geldende normen vastgesteld. Voor de ecologische toestand, inclusief stoffen als fosfaat, stikstof en chloride, worden gebiedsspecifieke doelstellingen geformuleerd per oppervlaktewaterlichaam. Voor de wijze van vaststellen van deze doelstellingen is door de Europese Unie een protocol vastgesteld. Daaruit blijkt dat handhaven van de toestand in 2000 de minimale doelstelling is.

Aspecten bij beoordeling van beleid

Op grond van het vigerende beleid zijn de strategieën door beleidsmedewerkers van de drie overheden beoordeeld op water, natuur, wonen, economie, recreatie, toerisme, landschap en cultuurhistorie. Meer specifiek zijn de volgende aspecten bij de beoordeling betrokken.

Water: verbetering waterkwaliteit (2015), vermindering wateroverlast (2015), tegengaan bodemdaling, eenvoudig en minder kwetsbaar watersysteem.

Natuur: realisatie 395 hectare laagveenmoeras in 2020.

Wonen: aantrekkelijk woonmilieu, aantal woningen.

Economie: vestigingsklimaat voor regio, werkgelegenheid in De Ronde Venen, landbouw in Groot Mijdrecht Noord.

Recreatie en toerisme: extensieve recreatie (wandelen, fietsen, kanoën, roeien, plattelandstoerisme) en toeristische ontwikkeling (dag- en verblijfsrecreatie).

Landschap en cultuurhistorie: landschap passend bij de identiteit van het Groene Hart en herkenning van cultuurhistorische elementen en structuren.

Beoordeling van strategieën op beleid

Aspecten Strategieën	Haalbaar			Betaalbaar Kosten/bronnen	Duurzaam Evenwicht
	Beleid	Effecten	Acceptatie		
Niets doen					
Plan de Venen (realisatie tot 2025)				Dekking ontoereikend voor ambities	
Technieken (realisatie tot 2025)					
Meegroeien (realisatie tot 2050)				Dekking onzeker	
Ophogen (realisatie tot 2040)					
Plas (realisatie tot 2025)				Dekking kansrijk	

zeer gunstig gunstig neutraal ongunstig zeer ongunstig

Effectbeoordeling

Effecten voor water, bodem en natuur

Het gaat hier om het geheel van de fysieke bedoelde effecten van de strategieën voor water en natuur (eerste laag Nota Ruimte). Onbedoelde fysieke effecten op de omgeving van Groot Mijdrecht Noord zijn volledig te ondervangen met aanvullende investeringen en drukken dus niet op de bedoelde fysieke effecten. Effecten voor wonen, economie, recreatie en toerisme en landschap en cultuur-historie (tweede en derde laag Nota Ruimte) zijn niet beoordeeld. Dit vanwege het ontbreken van kwantitatieve doelstellingen en als gevolg daarvan de bepalende rol van het perspectief van beschouwing, individuele waarden en motieven van de beoordelaars. Of iets past binnen het beleid komt aan bod bij de beleidsbeoordeling en of een strategie duurzaam is komt tot uiting in de beoordeling van de bijdrage aan een duurzame ontwikkeling.

Effecten per strategie

	Water en bodem	Natuur
Niets doen	Geen verbetering ten opzichte van de huidige situatie.	Gering oppervlak moerasnatuur in oostelijk deel.
Plan de Venen	Beperkte verbetering. Instabiliteit bodem en drooglegging alleen in het westelijk deel probleem voor landgebruik. Zoutschokeffect in omgeving blijft bestaan. Geen mogelijkheden voor regionale waterberging.	Natuurkwaliteit in oostelijk deel goed, maar open water in moerasgebied blijft zeer voedselrijk.
Technieken	Voor bodem, drooglegging en wateroverlast een tijdelijke verbetering in westelijk deel. Forse verbetering waterkwaliteit.	Natuurkwaliteit oostelijk deel goed, kwaliteit open water in moerasgebied goed.
Meegroeien	Zie strategie Plas. De effecten treden pas in 2050 op. Tot die tijd blijven de huidige problemen bestaan.	Zie strategie Plas. Afhankelijk van de aanpak is pas in 2050 natuur gerealiseerd.

	Water en bodem	Natuur
Ophogen	Sterke verbetering voor bodem, drooglegging, wateroverlast en waterkwaliteit. Geen ruimte voor regionale waterberging en nieuwe situatie pas in 2040 gerealiseerd.	Natuurkwaliteit oostelijk deel qua planten zeer goed door goede waterkwaliteit en natuurlijke peilfluctuatie, maar nabije grootschalige bebouwing beperkte kwaliteit voor dieren. Realisatie pas in 2040.
Plas	Sterke verbetering voor alle water- en bodemkwesties. Extra ruimte voor waterberging vergroot aanpassingsvermogen en robuustheid van het watersysteem in de regio.	Natuurkwaliteit oostelijk deel zeer goed door goede waterkwaliteit en natuurlijke peilfluctuatie.

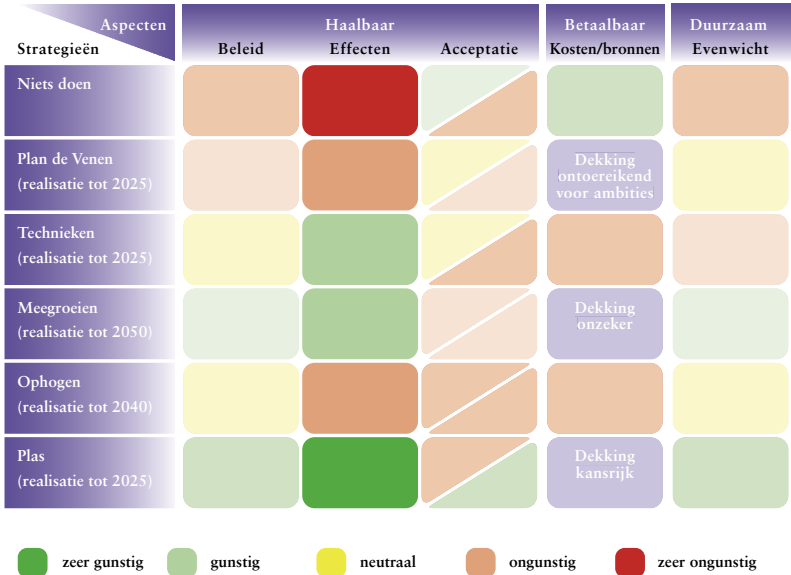
Aspecten bij beoordeling van effecten

- Stabiliteit van bodem en oevers.
- Mate waarin slootwaterpeil past bij landgebruik (drooglegging).
- Risico op wateroverlast.
- Mogelijkheid voor regionale waterberging of calamiteitenberging.
- Zoutschokeffect in omliggende gebieden door verspreiding van brak kwelwater.
- Fosfaat- en zoutbelasting van Botshol en Vinkeveense Plassen.
- Verwachte natuurkwaliteit van nieuwe moerasnatuur.
- Natuurkwaliteit in Botshol en in Vinkeveense Plassen.

Notie

De beoordeling van de fysieke effecten voor water en natuur blijkt grotendeels overeen te komen met de beleidsbeoordeling van de strategieën. Dit is te verklaren uit de sturende rol van beleid voor water en natuur in zowel de voorverkenning als de verkenning. Beleidsopgaven voor water en natuur in en om Groot Mijdrecht Noord vormen in combinatie met de overige waterproblemen de directe aanleiding voor de (voor)verkenning. De ontwikkelde strategieën bevatten daarom veel daarop gerichte maatregelen.

Beoordeling van strategieën op effecten

Acceptatie

Participatie

Gebiedsontwikkeling staat onder meer voor een coproductie met direct betrokkenen in een gebied. Zij kunnen als geen ander gebiedskennis inbrengen. In andere gebiedsprocessen, zoals voor de Overdiepse polder, de Veluwerandmeren, de IJsseldelta en Gouwe Wiericke West, blijkt die kennis essentieel voor een goed resultaat. In geval van Groot Mijdrecht Noord was van meet af aan duidelijk dat het vertrouwen tussen overheden en bewoners om tal van redenen flinterdun is en dat de verkenning voor bewoners een ongemakkelijke waarheid aan het licht kan brengen. Concreet: als de waterproblemen onomstotelijk ernstig zijn en een nieuwe plas de meest duurzame oplossing is, zal uiteindelijk iedereen moeten wijken, terwijl het goed toeven is in een rustige groene omgeving op een steenworp van Amsterdam, Utrecht en Schiphol. Met het oog op vroegtijdige betrokkenheid bij een mogelijk pijnlijk proces en inbreng van gebiedskennis, is gekozen voor diverse vormen van communicatie. Er is gestart met een publieksbijeenkomst tussen voorverkenning en verkenning in. Vervolgens is gewerkt met een kerngroep van bewoners en ondernemers uit het plangebied en omgeving alsook met individuele gesprekken. Maatschappelijke organisaties zijn betrokken via een klankbordgroep. Via een website (www.grootmijdrechtnoord.nl) zijn vrijwel alle tussenproducten en producten vroegtijdig openbaar gemaakt. Diverse nieuwsbrieven zijn huis aan huis verspreid en de media hebben rijkelijk verslag gedaan van ontwikkelingen in het gebiedsproces.

Kerngroep

Na een besloten voorverkenning is aan het begin van de verkenning aan bewoners en ondernemers gevraagd op persoonlijke titel zitting te nemen in een kerngroep. Enkele weken na de oproep bleken circa twintig personen bereid actief mee te denken. Tijdens vier avondsessies zijn vragen, wensen en ideeën uitgewisseld tussen projectteam en kerngroep. Aan het einde van 2005 heeft de kerngroep de samenwerking opgeschort. Later zijn gesprekken gevoerd tussen leden van de kerngroep, leden van het projectteam en leden van de stuurgroep. Uit deze gesprekken blijkt dat de opschorting in verband staat met het niet willen geven van commitment aan het project. Dit enerzijds vanwege (een wellicht strategische) ontken-

ning van de problematiek uit vrees voor verandering van ruimtelijke functies en anderzijds om niet medeplichtig te worden aan een plan dat bij burens mogelijk op verzet stuit. Tijdens een overleg tussen een deel van de kerngroep en het projectteam in september 2006 zijn door enkele leden van de kerngroep zodanige eisen gesteld dat de samenwerking in deze vorm is beëindigd.

Keukentafelgesprekken

Contacten met inwoners van De Ronde Venen roepen het beeld op dat velen aannemen dat Groot Mijdrecht Noord uiteindelijk wordt ingericht als een multifunctionele plas. Berichten over klimaatverandering en lokale ervaringen met wellen ontgaan de bewoners niet. Tijdens een keukentafelgesprek eind november 2005 met vijf leden van de kerngroep viel zelfs een verwijt naar bestuurders uit de tijd van het opstellen van Plan de Venen: *“Waarom is toen dat water al niet meegenomen? Het is alleen maar erger geworden.”*

Om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de acceptatie van de strategieën, is gekozen voor individuele gesprekken met bewoners in en om de droogmakerij. In totaal zijn in de zomer van 2006 door de projectleider en de procesregisseur achtentwintig gesprekken gevoerd met vierenzestig personen. Tijdens keukentafelgesprekken kunnen mensen vrijuit spreken, zonder de vrees iets te zeggen wat door anderen als onwenselijk wordt ervaren. Tijdens de gesprekken is openhartig van gedachten gewisseld, soms pas na aanwezigheid van een uur of meer. Van de benaderde leden van de voormalige kerngroep, is slechts één persoon ingegaan op het verzoek om een gesprek. Ook buiten de voormalige kerngroep gaf een aantal benaderde personen te kennen geen gesprek te willen. In totaal hebben zeven van de benaderde personen geweigerd in gesprek te gaan. Motieven zijn druk door enkele leden van de voormalige kerngroep, hoge leeftijd (*“het zal mijn tijd wel duren”*) en gebrek aan vertrouwen in betrokken overheden (*“ze luisteren toch niet”*).

Categorieën	Aantal gesprekken	Aantal personen
Wonen en werken in Groot Mijldrecht Noord	12	20
Wonen in Groot Mijldrecht Noord	2	2
Wonen en werken om Groot Mijldrecht Noord	2	4
Woningbouwcorporatie en makelaar	1	2
Rabobank	1	2
Jongeren Advies Commissie	1	2
Milieu- en natuurorganisaties	1	3
LTO	1	9
Ondernemersvereniging	1	3
Bestuurslid basisschool Poldertrots	1	1
Wijkcomités	1	10
Bestuur Nederlands Hervormde kerk	1	3
VVV Noord-Hollands midden	1	1
Landbouwdeskundigen in de regio	2	2
Totaal	28	64

Conclusies op hoofdlijnen

Veruit de meeste geïnterviewden (h)erkennen problemen met water in Groot Mijldrecht Noord. De situatie ten oosten van de Hoofdweg is duidelijk ernstiger dan de situatie in het westelijk deel. Lokale verschillen tussen percelen kunnen aanzienlijk zijn. Aan de randen van de droogmakerij is soms amper sprake van fysieke waterproblemen of bodemdaling.

Vrijwel alle geïnterviewden verwachten van de overheden op korte termijn helderheid over de toekomst van het gebied. De huidige onzekerheid zet het gebied op slot, maakt woningen moeilijker verkoopbaar, remt investeringen in het gebied en haalt de energie uit bewoners.

Het vertrouwen in de overheden is over het algemeen flinterdun, waardoor onderzoeksresultaten in twijfel worden getrokken, vraagtekens worden gezet bij bestuurlijke moed om door te pakken

en weinig geloof wordt gehecht aan beschikbaarheid van voldoende middelen om als betrouwbare overheid te kunnen handelen.

Vrijwel alle geïnterviewden in Groot Mijldrecht Noord laten de situatie het liefst zoals die is. Pas nadat zij overtuigd zijn dat een verandering onontkoombaar is, hebben de strategieën Plan de Venen en Meegroeien de voorkeur. In geval van Plan de Venen blijft het westelijk deel in elk geval tot 2013 zoals het is. In geval van Meegroeien bewegen bewoners van Groot Mijldrecht Noord in twee generaties geleidelijk mee naar een multifunctionele plas.

Geïnterviewden die wel in Gemeente De Ronde Venen maar niet in Groot Mijldrecht Noord wonen of werken kiezen vrijwel unaniem voor een multifunctionele plas. Het spreekt echter voor zich dat het hen niet direct raakt.

Een meerderheid van alle geïnterviewden ziet een multifunctionele plas uiteindelijk als de meest duurzame oplossing, maar over de termijn waarop die plas moet worden gerealiseerd wordt heel verschillend gedacht. Het varieert van *“morgen aan de slag, dan kan ik elders met mijn kinderen een nieuwe toekomst opbouwen”* tot *“we kunnen hier nog zeker tot 2050 goed boeren en dan zien we wel verder”*.

Geanonimiseerde uitspraken tijdens gesprekken

“Circa veertig jaar geleden, in de tijd van Waterschap Groot Mijdrecht, drukten de kosten van het waterbeheer veel sterker op de gebruikers van Groot Mijdrecht Noord. Niet voor niets waren waterschap en bewoners blij met nieuwbouw, ondanks besef van de waterhuishoudkundige situatie. In de jaren zestig is een boerderij verkocht voor één gulden met de verplichting achterstallige betalingen aan het waterschap te voldoen. Inmiddels worden de kosten uitgesmeerd over de gebruikers van het gebied van het huidige Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht.”

“De maatschappelijke kosten van het droog houden van Groot Mijdrecht Noord voor honderden elf huishoudens en enkele tientallen bedrijven zijn buitenproportioneel. De jaarlijkse investeringen zijn niet uit te leggen aan een Amsterdammer, twee hoog achter, die verplicht is er via zijn waterschapsheffing aan mee te betalen.”

“Groot Mijdrecht Noord is als een spons die in verbinding staat met omliggende polders. Bij forse verhoging van het waterpeil krijgt de omgeving meer last van wellen en wordt het waterprobleem in feite verplaatst, terwijl afwenteling van Brussel niet mag.”

“Groot Mijdrecht Noord is een bijzonder stukje Nederland tussen Amsterdam en Utrecht. Hier kan nog wat, zonder ellenlange vergunningsprocedures. De handelingsvrijheid is bepalend voor de identiteit van het gebied en de bewoners. Bewoners van Groot Mijdrecht Noord zijn vrijheidsvorsers, die niet te zeer door regelgeving willen worden gehinderd.”

“Bewoners van Groot Mijdrecht Noord moedigen elkaar aan te investeren in opstallen. De gemeente is verplicht vergunning te verlenen voor vervangende nieuwbouw. Hoe meer er wordt geïnvesteerd, hoe moeilijker het voor overheden wordt om alles aan te kopen.”

“Indien wordt gekozen voor een plas moet worden gewaakt voor volledige verkoop van de gouden randen. Overheden moeten er voor zorgen dat recreanten via publieke doorgangen bij het water kunnen komen.”

“Als ik er openlijk voor uit kom dat ik graag elders een betere toekomst begin, dan word ik genegeerd op het schoolplein als ik mijn kinderen weg breng.”

“Nieuwkomers in Groot Mijdrecht Noord zijn veelal uit wezenlijk ander hout gesneden en integreren moeizaam met de autochtone bevolking. Buiten Waverveen kan niet worden gesproken van een hechte gemeenschap.”

“Overheden kunnen spelen met planologische ruimte elders, waardoor alternatieve locaties kunnen worden gecreëerd. Het kost de samenleving amper geld en het kan de pijn voor bewoners van Groot Mijdrecht Noord wegnemen.”

“Bestuurders en politici hebben een ruggengraat als een tuinslang. Al decennia creëren overheden onrust door het lanceren van ideeën, die niet of amper tot uitvoering komen. Het mist aan visie, daadkracht en middelen. Als de politiek ook nu weer niet kiest, kan de besluiteloosheid aanleiding zijn voor een gerechtelijke procedure wegens slepende onzekerheid over de toekomst van het gebied.”

“Tot nog toe gijzelen overheden en bewoners elkaar. Overheden kunnen zich wettelijk niet terugtrekken en het gebied aan zijn lot overlaten. Bewoners doen alles om overheden te weerhouden van een besluit voor de toekomst. Zo blijft de streek in onzekerheid en zijn huizen amper verkoopbaar. Op basis van feiten en wederzijds respect moeten overheden en bewoners er samen toch uit kunnen komen.”

Inschatting van acceptatie

Uit de gesprekken blijkt dat voor de strategieën, die ingrijpende veranderingen met zich meebrengen, het hele spectrum aan reacties voorkomt. In Groot Mijldrecht Noord van “*ik ga hier weg tussen zes planken*” tot “*liever vandaag verkopen dan morgen*”. Buiten Groot Mijldrecht Noord van “*in een plas zien wij grote kansen voor de gemeente*” tot “*laten we hopen dat de politiek nu wel doorpakt*”. De gesprekken geven een indicatie van de acceptatie van de verschillende strategieën. De verschillen tussen Groot Mijldrecht Noord en de rest van Gemeente De Ronde Venen zijn zo groot dat de acceptatie per strategie voor beide separaat is ingeschat. In het overzicht staat de kleur linksboven voor Groot Mijldrecht Noord en rechtsonder voor de rest van de gemeente.

Beoordeling van strategieën op acceptatie

Aspecten Strategieën	Beleid	Haalbaar Effecten	Acceptatie	Betaalbaar Kosten/bronnen	Duurzaam Evenwicht
Niets doen					
Plan de Venen (realisatie tot 2025)				Dekking ontoereikend voor ambities	
Technieken (realisatie tot 2025)					
Meegroeien (realisatie tot 2050)				Dekking onzeker	
Ophogen (realisatie tot 2040)					
Plas (realisatie tot 2025)				Dekking kansrijk	

zeer gunstig gunstig neutraal ongunstig zeer ongunstig

De bewoners van Groot Mijdrecht Noord grepen het bezoek van premier Balkenende op 3 oktober 2006 aan om te protesteren.

Betaalbaarheid

De betaalbaarheid hangt af van de kosten en de beschikbaarheid van financieringsbronnen. Hierna is per strategie een overzicht gegeven van ramingen door diverse deskundigen. Zoals gebruikelijk zijn ook in dit stadium van het project de achterliggende exploitatieberekeningen niet openbaar. De publieke financieringsbronnen zijn uitdrukkelijk ambtelijke voorstellen, zonder enige formele status. Aan de bedragen zijn geen rechten te ontleen. Alle bedragen zijn uitgedrukt in miljoenen euro en zijn nominaal.

Kosten

	Niets doen	Plan de Venen	Technieken	Meegroeien	Ophogen	Plas
Incidentele kosten	10	95	100	340	580	340
Structurele kosten (relatieve jaarlijkse kosten van waterbeheer tot 2070 gekapitaliseerd naar 2006; kosten van natuurbeheer zijn naar verhouding nihil; kosten zijn bedoeld om vergelijkingen tussen de strategieën mogelijk te maken)	26	25	103*	26	19	18

** Aanvullend gaat het om 344 miljoen euro in verband met ontzilten. Deze kosten zijn niet opgenomen omdat er van is uitgegaan dat deze door afzet van drinkwater kunnen worden gedekt. Het is echter koffiedik kijken hoe de drinkwatermarkt zich gaat ontwikkelen en of deze aanname valide is.*

Mogelijk publieke financieringsbronnen

	Niets doen	Plan de Venen	Technieken	Meegroeien	Ophogen	Plas
Beschikbare gelden ecologische hoofdstructuur	10	40	40	40	40	40
EU (basis; bij innovaties ook andere fondsen)	0	0	0	10	10	10
Rijk (FES/ARK/MIRT/Urgentieprogramma)	0	0*	0*	50	0*	100
Regio (provincie, waterschap, gemeente)	0	0	0	55	65	90
Totaal	10	40	40	155	115	240
* Voor toekenning van rijks gelden geldt als voorwaarde een positief resultaat van een maatschappelijke kosten-batenanalyse. Voor deze strategie is dat (waarschijnlijk) niet het geval, waardoor de rijksbijdrage waarschijnlijk nihil is.						

Aanname maximaal landschappelijk in te passen woningen

	Niets doen	Plan de Venen	Technieken	Meegroeien	Ophogen	Plas
Vrije sector en woningen zonder opbrengst	0	0	0	2500	6500	2500

Mogelijk private financieringsbronnen

	Niets doen	Plan de Venen	Technieken	Meegroeien	Ophogen	Plas
Gebiedsontwikkeling uit rood (zonder verevening van rode baten geen bouwvergunning in het kader van de Grondexploitatie wet)	0	0	0	65	300	100

Saldo

	Niets doen	Plan de Venen	Technieken	Meegroeien	Ophogen	Plas
Tekort	0	-55*	-60	-120	-165	0

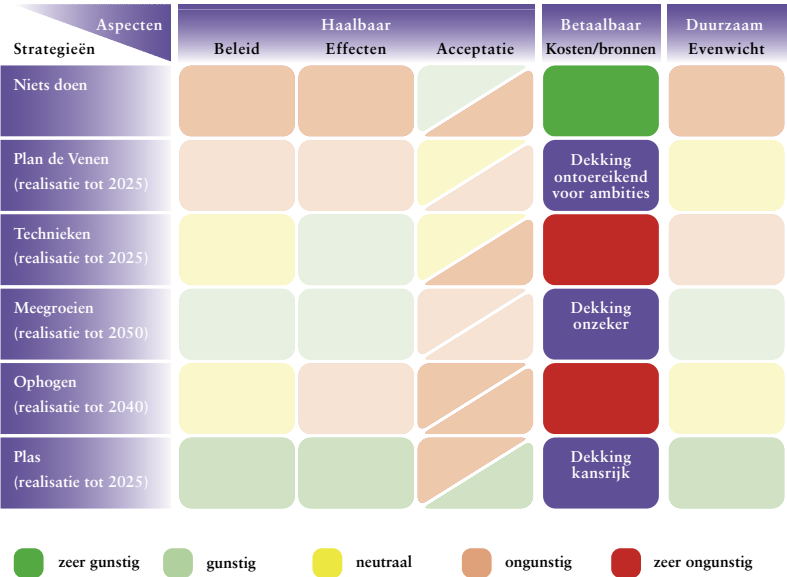
* Geraamd tekort is hoger dan geraamd in Plan de Venen. Deze berekening gaat uit van verschillen in uitgangspunten bij de raming van kosten voor realisatie, die reëel worden geacht in relatie tot beoogde fasering en ambitie, waaronder aankoop van grond en opstallen tegen marktwaarde.

Inschatting van betaalbaarheid

De ramingen van de incidentele of investeringskosten is het werk van verschillende onafhankelijke deskundigen. Zij hebben gewerkt met informatie over specifieke bouwstenen per strategie en generieke kengetallen waar dat mogelijk was. De dekking van de kosten is een eerste ambtelijke inschatting en is nog niet te onderbouwen met toezeggingen. Naar verwachting ontstaat meer helderheid over de beschikbaarheid van middelen in de loop van 2007. Het gaat in eerste instantie om middelen voor het kunnen doen van anticiperende aankopen in de periode 2007-2012, voordat een projectbesluit is genomen. In tweede instantie om middelen voor het kunnen realiseren van de voorkeurstrategie in de periode daarna. Dit geldt voor alle strategieën behalve voor *Niets doen*, want daarvoor is de kostendekking al rond.

Los van de geschetste onzekerheid is het wel nagenoeg zeker dat de geraamde kosten van de strategieën *Technieken* en *Ophogen* niet te dekken zijn. Voor *Technieken* zijn de structurele kosten zo hoog dat in elk geval het waterschap daarin waarschijnlijk niet investeert. Naar verwachting zal ook het Centraal Planbureau voor rijksbijdragen een rode kaart trekken vanwege het niet duurzame karakter van deze strategie. Voor de bekostiging van *Ophogen* zijn zoveel nieuwe woningen nodig dat er een dichtbebouwd nieuw dorp ontstaat. In het Groene Hart als nationaal landschap (Nota Ruimte) is dat niet wenselijk. Het rijk heeft al te kennen gegeven daar nimmer akkoord te gaan met realisatie van een woonlocatie van een dergelijke omvang.

Beoordeling van strategieën op betaalbaarheid

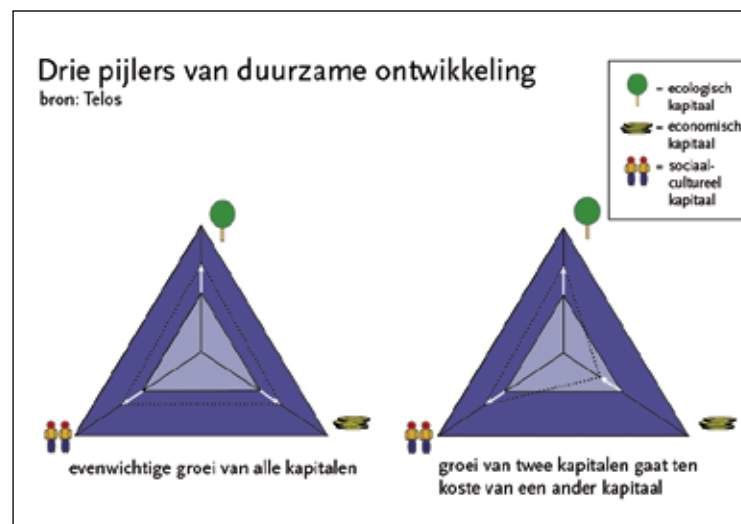
Duurzame ontwikkeling

Methodiek

Kenmerken voor een duurzame ontwikkeling is het voorkomen van afwenteling in de tijd (2100) en in de ruimte (omgeving van Groot Mijdrecht Noord). Volgens de methode van TELOS, het Brabants Centrum voor Duurzaamheidvraagstukken, geldt dat geen van de duurzaamheidskapitalen er op achteruit mag gaan ten opzichte van de situatie in 2006. Het gaat om sociaalcultureel kapitaal (people), economisch kapitaal (profit) en ecologisch kapitaal (planet). Hierin moet in de tijd bezien evenredig en evenwichtig worden geïnvesteerd. Bij voorkeur groeien alle kapitalen zo veel als mogelijk. Risico's zijn in alle gevallen aanwezig. In hoeverre en op welke wijze deze worden betrokken bij de besluitvorming is een politieke keuze. In september 2006 zijn alle strategieën door een breed en deskundig gezelschap beoordeeld op duurzame ontwikkeling, geredeneerd vanaf de situatie in 2006. Verder zijn risico's in beeld gebracht. Alle namen en achtergronden van de betrokken personen zijn opgenomen in een achterliggend rapport.

Beoordeling per strategie

Niets doen	Zowel sociaalcultureel als economisch wordt een achteruitgang verwacht. Geleidelijk wordt landbouw economisch onrendabel en ontstaat een koude sanering. Overheden investeren niet meer in economische dragers of in het landschap.
Plan de Venen	In het oostelijk deel wordt geïnvesteerd in natuurontwikkeling. Nog onzeker is wat in het westelijk deel gebeurt. Effecten van vernatting spelen hier pas op langere termijn. Van economische vooruitgang is geen sprake. Het sociaal-cultureel kapitaal blijft ongeveer gelijk. Slechts het ecologisch kapitaal neemt toe.
Technieken	Er wordt geïnvesteerd in natuurontwikkeling en technieken. Met technieken blijft landbouw in het westelijk deel (langer) mogelijk. Het sociaalcultureel kapitaal blijft ongeveer gelijk. Mede vanwege de hoge structurele kosten van technieken gaat het economisch kapitaal licht achteruit.
Meegroeien	Op lange termijn worden waterproblemen structureel opgelost en wordt de beoogde natuur gerealiseerd. Er ontstaan kansen voor wonen en werken. Alle drie de duurzaamheidskapitalen gaan er op vooruit.

Toelichting figuur. Elke hoekpunt van de driehoek stelt één van de pijlers van duurzame ontwikkeling voor. De werkelijke situatie wordt weergegeven door de binnenste driehoek. De buitenste driehoek is de ideale situatie. Bij een duurzame ontwikkeling benadert de werkelijke situatie steeds meer de ideale situatie, op een evenwichtige manier, zoals in de linkerfiguur. In de rechterfiguur is sprake van een onevenwichtige, en dus niet duurzame, ontwikkeling.

Beoordeling per strategie

Ophogen	Vooraf het economische kapitaal gaat er op vooruit. De locatie is gunstig voor een nieuw woon- en werklandschap. Realisatie gaat gepaard met sterk verbeterde ontsluiting. In sociaalcultureel opzicht vinden veel veranderingen plaats. Het kan gaan om verrijking of juist om verstoring van bestaande sociale verbanden. In ecologisch opzicht is deze strategie ongewenst.
Plas	Op termijn worden waterproblemen structureel opgelost en wordt de beoogde natuur gerealiseerd. Er ontstaat een nieuwe identiteit van het gebied met ontwikkelingsmogelijkheden voor meer mensen dan in de bestaande situatie. Alle drie de duurzaamheidskapitalen gaan er op vooruit.

Belangrijkste risico's en aanbevelingen per strategie

	Risico's	Aanbevelingen
Niets doen	• Niet behandeld want niet duurzaam. Vermindering van minimaal een van de kapitalen ten opzichte van de situatie 2006.	• Niet van toepassing.
Plan de Venen	• Tekort aan middelen leidt tot onvolledige uitvoering. • Langdurige procedures. • Vrijwillige verkoop leidt tot versnippering van natuur en waterbeheer en daardoor tot structurele kostenverhoging en vertraging. • Herbouw en verbouw van woningen in het oostelijk deel van Groot Mijdrecht Noord blijft doorgaan. • Voedselrijkdom die ongunstig is voor water en natuur, blijft bestaan. • Maatschappelijke acceptatie van beoogde natuur is twijfelachtig. • Onzekerheid over toekomst van het westelijk deel van Groot Mijdrecht Noord blijft bestaan.	• Organiseer voldoende geldstromen. • Bied bewoners en ondernemers volwaardige perspectieven. • Stroomlijn vergunningen. • Stel desgewenst vrijwilligheid ter discussie. • Schep planologische duidelijkheid. • Pas actief beleid toe bij vrijkomende agrarische bebouwing.

	Risico's	Aanbevelingen
Technieken	• Niet behandeld want niet duurzaam. Geen economische ontwikkelingen en wel sterke stijging van jaarlijkse kosten. Vermindering van minimaal een van de kapitalen ten opzichte van de situatie 2006.	• Niet van toepassing.
Meegroeien	• Onzekerheid door lange termijn planning. • In de tijd verandering van beleid en beschikbaarheid van middelen. • Grondspectatie.	• Zorg voor rechtszekerheid voor bewoners en ondernemers. • Aanpak in grote eenheden. Begin op plekken met meerwaarde voor de omgeving. • Voer Plan de Venen uit conform planning. • Houd bewoners betrokken.
Ophogen	• Niet behandeld want niet duurzaam. Onevenwichtig snelle groei van economisch kapitaal ten opzichte van ecologisch kapitaal. Vermindering van minimaal een van de kapitalen ten opzichte van de situatie 2006.	• Niet van toepassing.
Plas	• Weerstand en procedures omdat merendeel van bewoners wil blijven. • Kostbare strategie met mogelijk tekorten en spanning tussen economie en ecologie, waardoor onevenwichtige erosie van ambities. • Alleen bouw van dure woningen. • Onverwachte neveneffecten in de directe omgeving. • Grote toestroom van recreanten van elders.	• Bied bewoners en ondernemers volwaardige perspectieven. • Pas zonering toe in integraal ontwerp voor inrichting. • Maak als betrouwbare overheid keiharde afspraken met alle andere partijen.

Beoordeling van strategieën op duurzame ontwikkeling

Aspecten Strategieën	Beleid	Haalbaar Effecten	Acceptatie	Betaalbaar Kosten/bronnen	Duurzaam Evenwicht
Niets doen					
Plan de Venen (realisatie tot 2025)				Dekking ontoereikend voor ambities	
Technieken (realisatie tot 2025)					
Meegroeien (realisatie tot 2050)				Dekking onzeker	
Ophogen (realisatie tot 2040)					
Plas (realisatie tot 2025)				Dekking kansrijk	

zeer gunstig gunstig neutraal ongunstig zeer ongunstig

Duurzame ontwikkeling

Duurzame ontwikkeling is geen kenmerk van een toestand en het laat zich dan ook niet gemakkelijk in criteria vatten. Het is wellicht het beste te omschrijven als een dynamisch proces van permanente onderhandelingen tussen (tegengestelde) opvattingen en belangen*, waarbij voortdurend een voor de onderhandelende partijen gezamenlijk kader van waarden en normen moet worden gevonden.

* niet als standpunt maar in de zin van wat voor een actor belangrijk is.

Frans Evers, verbonden aan GLOBUS en leider van de werksessie over duurzame ontwikkeling.

10 Beoordeling oplossingsstrategieën

Strategieën

Niets doen (vanaf 2008)

- Stoppen met Plan de Venen.
- Geen verdere peilverlaging.
- Geleidelijk natter.
- Autonome ontwikkeling ruimte.

Plan de Venen (realisatie tot 2025)

- In oost aaneengesloten natuur.
- In west landbouw tot minimaal 2013.
- Fixatie van waterpeil.
- Deel uitslagwater beperkt zuiveren.

Technieken (realisatie tot 2025)

- Inrichting en gebruik zoals Plan de Venen.
- Deel kwelwater ondergronds rondpompen.
- Deel kwelwater geavanceerd zuiveren.
- Deel kwelwater beperkt zuiveren.

Meegroeien (realisatie tot 2050)

- Geleidelijk veranderend ruimtegebruik.
- Maximaal 2500 woningen op terpen.
- Voorlopig fixatie waterpeil.
- In 2050 tweeenhalve meter water.

Ophogen (realisatie tot 2040)

- Droogmakerij ophogen met zand.
- Maaiveld en waterpeil tweeenhalve meter hoger.
- Maximaal 6500 woningen.
- In oost aaneengesloten natuur.

Plas (realisatie tot 2025)

- Waterpeil tweeenhalve meter hoger en piekberging.
- Maximaal 2500 woningen op en aan water.
- In oost aangesloten natuur.
- Passend recreatief medegebruik.

Beoordeling van strategieën

Aspecten	Omschrijving	Beoordelaars
Beleid	Mate waarin strategie strookt met beleid van overheden.	Beleidsmedewerkers van rijk, provincie, gemeente en waterschap.
Effecten	Saldo van beoogde effecten en neveneffecten na realisatie van strategie.	Onafhankelijke onderzoeksbureaus en deskundigen van provincie en waterschap.
Acceptatie	Mate waarin bewoners en ondernemers van plangebied (links-boven) en van De Ronde Venen (rechtsonder) strategie steunen.	Inschatting door projectteam op basis van gesprekken.
Kosten	Incidentele en structurele kosten van realisatie van strategie in relatie tot waarschijnlijke bronnen van financiering.	Raming kosten door financieel deskundigen en plan-economen onder verantwoordelijkheid van projectteam. Bronnen van financiering door projectteam.
Duurzaam	Mate waarin strategie bijdraagt aan duurzame ontwikkeling in context van de regio op korte en lange termijn.	Deskundigen van overheden, universiteiten en maatschappelijke organisaties.

Beoordeling van strategieën

Aspecten Strategieën	Haalbaar			Betaalbaar	Duurzaam
	Beleid	Effecten	Acceptatie	Kosten/bronnen	Evenwicht
Niets doen					
Plan de Venen (realisatie tot 2025)				Dekking ontoereikend voor ambities	
Technieken (realisatie tot 2025)					
Meegroeien (realisatie tot 2050)				Dekking onzeker	
Ophogen (realisatie tot 2040)					
Plas (realisatie tot 2025)				Dekking kansrijk	

zeer gunstig gunstig neutraal ongunstig zeer ongunstig

1

Maatschappelijke kosten-batenanalyse

Aanleiding

Een positief resultaat van een maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) is een belangrijke voorwaarde voor toekenning van rijksmiddelen. Witteveen & Bos en Ecorys hebben volgens richtlijnen van het rijk (Leidraad Overzicht Effecten Infrastructuur en Waardering Natuur, Water en Bodem in MKBA) per strategie een MKBA opgesteld. De kosten en baten zijn berekend ten opzichte van *Niets doen*. Voor de strategie *Ophogen* is vooralsnog geen MKBA opgesteld. Deze strategie voldoet namelijk niet aan rijksbeleid voor het Groene Hart en komt alleen al hierdoor niet in aanmerking voor rijksmiddelen, onafhankelijk van het resultaat van een MKBA.

De kosten en baten zijn vergelijkbaar gemaakt door rekening te houden met het moment waarop deze optreden en rekening te houden met rente (discontovoet van 4%). Berekend zijn netto contante waarden. De strategieën zijn steeds vergeleken met de situatie dat niet wordt ingegrepen (*Niets doen*). Inmiddels is de discontovoet verlaagd van 4% naar 2,5%, waardoor de berekeningen gunstiger kunnen uitpakken.

Methodiek

Het gaat bij een MKBA om een vergelijking tussen de maatschappelijke kosten en baten en niet om een financiële analyse. Zo tellen alleen de kosten mee die daadwerkelijk aan een product zijn verbonden. Verschuiving van geld van de ene naar de andere overheid of van de overheid naar een grondeigenaar wordt wel meegeteld in een financiële analyse, maar volgens de gehanteerde richtlijnen niet in een MKBA. De netto welvaartseffecten voor de maatschappij nemen door deze transacties immers niet toe of af. Bij de baten gaat het om gekapitaliseerde welvaartseffecten. Als de maatschappelijke baten hoger zijn dan de maatschappelijke kosten is sprake van een positief saldo.

In deze regionale maatschappelijke kosten-batenanalyse zijn de kosten en baten voor Groot Mijdrecht Noord zelf en de direct aangrenzende gebieden in beeld gebracht. Voor de bepaling van de baten vormden de beschrijvingen van de oplossingsstrategieën en de eerder uitgevoerde ruimtelijke en watersysteemanalyses het startpunt. Omdat het hier gaat om een verkenning en niet om een planstudie, is een MKBA op basis van kengetallen uitgevoerd, gebruik makend van beschikbare literatuur en gegevens van vergelijkbare gebieden. Tijdens een planstudie worden varianten van de te kiezen voorkeursstrategie uitgewerkt. Dan is nader empirisch onderzoek mogelijk.

Kosten en baten per strategie ten opzichte van *Niets doen* in miljoenen euro

	Plan de Venen	Technieken	Meegroeien	Plas
Kosten ten opzichte van Niets Doen				
Planuitvoeringskosten	51,6	52,7	65,5	115,3
Plankosten/faseringskosten onvoorzien	5,3	6,0	13,8	25,2
Verlies landbouwkundige waarde	3,5	3,5	6,3	11,6
Investeringskosten technieken waterbeheer	0,0	126,0	0,0	0,0
Onderhoud en beheer	-0,2	17,3	-1,9	-1,9
Functieverandering grond	0,0	0,0	-10,6	-11,5
Kosten totaal	60,3	205,6	73,2	138,7
Baten ten opzichte van Niets Doen				
Verbetering waterkwaliteit	21,8	59,6	32,9	66,7
Woonklimaat	0,1	0,1	27,2	49,4
Veiligheid (vermeden schade)	0,0	0,0	14,1	30,0
Recreatie exploitatie	9,0	9,0	14,2	23,6
Natuurbeleving en verervingwaarde	4,2	4,2	11	16,1
Opbrengst drinkwater	-	pm	-	-
Overige baten	4,5	8,3	2,4	2,5
Baten totaal	39,7	81,2+pm	101,6	188,1
Saldo (baten minus kosten)	-20,6	-124,2+pm	28,5	49,5

Meest onderscheidende kosten en baten

- Planuitvoeringskosten en kosten van planvorming, die vooral hoog zijn bij realisatie van *Plas*.
- Kosten van onderhoud en beheer en de investeringskosten van technische waterbeheermaatregelen, die vooral hoog zijn bij realisatie van *Technieken*.
- Verbetering van de waterkwaliteit, die veel baten oplevert bij zowel *Technieken* als *Plas*.
- Woonklimaat verbetert bij *Meegroeien* en *Plas*. Meer mensen hebben profijt van een aantrekkelijker woonklimaat.
- Veiligheid neemt bij *Meegroeien* en *Plas* toe en schade door water-overlast wordt vermeden.
- Alle strategieën bieden ten opzichte van *Niets doen* extra mogelijkheden voor recreatie door de aanleg van natuur en water. De strategieën *Meegroeien* en *Plas* scoren daarbij extra hoog vanwege de mogelijkheden voor waterrecreatie.

Minst onderscheidende kosten en baten

Andere kosten en baten zijn minder onderscheidend. Het landbouwkundig productieverlies bestaat uit de maatschappelijke waarde van de landbouwproductie in de droogmakerij. 'Functieverandering grond' betreft de waardevermeerdering van de grond in een deel van de droogmakerij bij realisatie van *Meegroeien* en *Plas*. Natuurbeleving en verervingwaarde betreft de maatschappelijke waarde die mensen hechten aan bepaalde typen van natuur en het geld dat zij er voor over hebben om hun omgeving ecologisch gezond achter te laten voor toekomstige generaties.

Het ontstaan van een aantrekkelijk vestigingsklimaat of de mogelijkheid de regio in zijn geheel een economische of recreatief toeristische impuls te geven, is in deze MKBA niet opgenomen. Dit type waardecreatie door het verhogen van de ruimtelijke kwaliteit, is te kwantificeren als deze effecten preciezer zijn te omschrijven tijdens een planstudie. Daardoor zijn de baten van vooral *Meegroeien* en *Plas* mogelijk onderschat.

Conclusies

De strategieën *Meegroeien* en *Plas* blijken meer maatschappelijke baten te hebben dan maatschappelijke kosten. In dit perspectief zijn beide strategieën maatschappelijk gezien verantwoorde investeringen. De strategie *Plas* scoort, met een positief saldo van circa vijftig miljoen euro, beter dan strategie *Meegroeien*, met circa dertig miljoen euro. Het verschil tussen de scores van beide strategieën wordt veroorzaakt door de verschillende fasering van maatregelen in de tijd. De strategieën *Plan de Venen* en *Technieken* hebben een negatief saldo.

Aanbevelingen

Tussen verkenning en planstudie kiezen bestuurders en volksvertegenwoordigers van betrokken overheden een voorkeurstrategie, die nader wordt uitgewerkt tijdens de planstudie. Afhankelijk van de keuze is het raadzaam bijzondere aandacht aan de volgende aspecten te schenken.

Bij keuze voor Plan De Venen

Er zijn geen duidelijke aangrijpingspunten om de maatschappelijke baten van deze strategie te verhogen. De intrinsieke waarde van de beoogde natuur telt niet mee in een MKBA; wel de bereidheid van omwonenden om hieraan mee te betalen. Deze bereidheid is volgens kengetallen voor moerasnatuur relatief laag ten opzichte van grasland. Mogelijk wijst een gericht praktijkonderzoek anders uit.

Bij keuze voor Technieken

Het zeer negatieve saldo kan wellicht positiever worden als realisatie van deze strategie wordt gecombineerd met drinkwatervoorziening. Het is onzeker of deze behoefte er is en of deze plek voor drinkwaterproductie in vergelijking met andere locaties in West Nederland wenselijk is. Als voor deze strategie wordt gekozen, is op dat schaalniveau onderzoek nodig.

Bij keuze voor Meegroeien en Plas

Beide strategieën hebben een positief saldo door de baten van waterkwaliteitsverbetering, toename van veiligheid door vermindering van waterschade, verbetering van woonklimaat en meer mogelijkheden voor recreatie-exploitanten. Verschillen tussen deze strategieën onderling worden veroorzaakt door de fasering. Als de kosten in vergelijking met de baten hoger zijn en over langere tijd worden verspreid wordt *Meegroeien* gunstiger. Als de kosten in vergelijking met de baten lager zijn en over kortere tijd worden verspreid, wordt *Plas* gunstiger. Bij een nadere uitwerking van deze strategieën biedt een gunstige fasering dus kansen voor optimalisatie.

12 Besluitvorming

Provincie neemt voortouw

Deze gebiedsontwikkeling is een coproductie van Provincie Utrecht, Gemeente De Ronde Venen, Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht en Habiforum, het onafhankelijke expertisenetwerk voor gebiedsontwikkeling geëntameerd door de ministeries van EZ, LNV, OCW, VenW en VROM. Provincie Utrecht is formeel regisseur en verantwoordelijk voor een duurzame ontwikkeling van gebieden. Gemeente De Ronde Venen is verantwoordelijk voor het ruimtelijk beleid binnen de gemeente in relatie tot belangen van haar inwoners en gebruikers. Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht is verantwoordelijk voor het op orde houden van de waterhuishouding, anticiperend op ruimtelijke veranderingen en klimaatverandering. Vanwege het regionale karakter van deze gebiedsontwikkeling nemen bestuurders en volksvertegenwoordigers van Provincie Utrecht het voortouw bij de besluitvorming. Zij stemmen dit formeel en informeel af met Gemeente De Ronde Venen en Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht.

Ontwerpbesluit door Gedeputeerde Staten

Gedeputeerde Staten van Utrecht hebben op 19 december 2006 op basis van resultaten van de verkenning het volgende ontwerpbesluit genomen.

1. In Groot Mijdrecht Noord vindt geen peilverlaging plaats en op lange termijn peilverhoging. Op lange termijn kan deze droogmakerij dus niet meer worden bestemd als landbouwkundig gebied.
2. Medio 2007 kiezen zij een voorkeurstrategie op voorwaarde dat realisatie financieel haalbaar is.
3. Voor het maken van deze keuze is meer informatie nodig over de financiële haalbaarheid, de hiërarchie in urgenties, maatschappelijke kosten en baten van strategieën en de inpassing in de brede context van het Groene Hart en omgeving. Waar nodig geven Gedeputeerde Staten opdracht reeds beschikbare informatie aan te vullen en te structureren.
4. Gedeputeerde Staten kunnen de resultaten van de verkenning gebruiken voor onderhandelingen met rijks- en regionale partners.

Besluit door Provinciale Staten

Provinciale Staten van Utrecht hebben maximaal gebruik gemaakt van de ruimte die een duale politiek hen biedt. Allereerst hebben Provinciale Staten een contra-expertise doen verrichten door vijf deskundigen op uiteenlopende terreinen. Deze deskundigen hebben gerapporteerd op 11 december 2006. Op hoofdlijnen ondersteunen zij de resultaten van de verkenning. Vervolgens hebben Provinciale Staten een hooravond gehouden op 17 januari 2007. Dit tegen alle adviezen van enkele bestuurders, Habiforum en projectteam in, omdat nog onvoldoende helderheid bestaat over de beschikbaarheid van middelen om bewoners en ondernemers volwaardige perspectieven te kunnen bieden. Eerder is door bestuurders gecommuniceerd dat een publieksbijeenkomst gepaard gaat met concrete beschikbaarheid van middelen voor anticiperende aankopen. Tijdens de hooravond waren gedeputeerden, dijkgraaf en vrijwel alle leden van het projectteam dan ook afwezig. Vijfhonderd aanwezigen hebben wederom vraagtekens geplaatst bij nut en noodzaak van de gebiedsontwikkeling en hebben kenbaar gemaakt onvoldoende bij het proces te zijn betrokken. Het project en de commotie daaromtrent zijn rijkelijk opgepakt door de media. Landelijke dagbladen, NOS-journaal, radionieuws, regionale kranten en internet hebben melding gemaakt van het vermeende voorneemen 'het gebied onder water te zetten'.

Provinciale Staten van Utrecht hebben op 5 februari 2007 op basis van de resultaten van de verkenning en eigen bevindingen een amendement van PvdA, VVD en GL aangenomen. Als gevolg hiervan van overwegen Provinciale Staten:

- dat er een duurzame en betaalbare oplossing moet komen voor de water- en milieuproblematiek van Groot Mijdrecht Noord en dat de oplossing ligt in vernatting van de droogmakerij;
- dat voor de periode tot 2013 het beleid dat is neergelegd in het herijkte Plan de Venen onverkort wordt uitgevoerd;
- dat voor de periode na 2012 de strategieën *Niets doen* en *Plan de Venen* geen duurzame oplossing bieden en er een ander beleid voor die periode moet worden ontwikkeld;
- dat er bij de direct betrokkenen uit en rond het gebied onvoldoende draagvlak is voor genoemde plannen [lees: een aantal strategieën, red.] en voor de fixatie van het waterpeil.

Het volgende besluit is genomen.

1. Het ontwerpbesluit van Gedeputeerde Staten wordt vervangen door dit besluit.
2. Gedeputeerde Staten stellen een overleggroep in met daarin een evenredige vertegenwoordiging van enerzijds de provincie en van de gemeente en anderzijds belangengroepen van bewoners en gebruikers van Groot Mijdrecht Noord.
3. De overleggroep wordt voorgezeten door een onafhankelijke voorzitter, benoemd met instemming van de leden van de overleggroep.
4. De taak van de overleggroep is het verzamelen en het interpreteren en eventueel aanvullen van de bestaande gegevens die relevant zijn voor een duurzame, betaalbare en haalbare oplossing voor Groot Mijdrecht Noord.
5. De overleggroep heeft hierbij de mogelijkheid deskundigen in te schakelen op kosten van de provincie tot een maximum van vijftigduizend euro.
6. De overleggroep zal een rapportage van haar werkzaamheden en het feitenrelaas aan de bevolking, de raad en de staten voor 1 november 2007 aanbieden.
7. Gedeputeerde Staten starten op basis van deze rapportage een vervolgtraject om voorstellen te ontwikkelen voor de toekomst van Groot Mijdrecht Noord na 2012 en deze in de zomer van 2008 ter besluitvorming voor te leggen aan Provinciale Staten.
8. De voorstellen gaan vergezeld van een adequaat financieel flankerend beleid ter compensatie van de schade die de burger lijdt door te maken en gemaakte beleidskeuzen. Dit kan zowel de overgangssituatie als de definitieve keuze betreffen.
9. De besluitvorming als bedoeld onder punt 7 vindt op transparante wijze plaats en wordt geflankeerd door een communicatie, die zowel in de richting van de bevolking als de individuele bewoner van het gebied en directe omgeving het draagvlak versterkt.
10. Gedeputeerde Staten starten met het rijk en anderen onderhandelingen voor de financiële onderbouwing van een duurzame oplossing van de problematiek van Groot Mijdrecht Noord.
11. In de periode tot het uitbrengen van de rapportage van de overleggroep per 1 november 2007 worden geen feitelijk, structurele wijzigingen in het waterpeil van de droogmakerij bewerkstelligd.

12. Gedeputeerde Staten informeren de Statencommissie Ruimte en Groen periodiek over de uitvoering van dit besluit met een afschrift aan de Statencommissie Water en Milieu.

Interpretatie van besluit

Provinciale Staten hebben gekozen voor een historische trendbreuk. Mede om reden van waterkwaliteit, volgt het waterpeil vanaf 2013 niet langer de functies. Functies gaan dan het waterpeil volgen. Vernatting is de koers. Ook is bepaald dat de strategie *Niets doen* noch de strategie *Plan de Venen* duurzaam zijn en om die reden afvallen. Eerder hebben deskundigen de strategieën *Niets doen* en *Technieken* als niet duurzaam beoordeeld. De strategie *Ophogen* staat zozeer haaks op rijksbeleid dat deze niet realistisch is. Van de zes grondig onderzochte strategieën blijven over de strategieën *Meegroeien* en *Plas*. Beide sluiten aan bij de ingezette koers van vernatting, passen in een duurzame ontwikkeling en hebben een positief saldo in het kader van de uitgevoerde maatschappelijke kosten-batenanalyse.

Verkiezingen in de loop van de (voor)verkenning

- 7 maart 2006 Gemeenteraad
- 22 november 2006 Tweede Kamer
- 7 maart 2007 Provinciale Staten

Behandeling door Provinciale Staten.

Publieke tribune tijdens de behandeling.

13 Doorkijk naar vervolg

Afronding verkenning

Gezien het genomen besluit op 5 februari 2007 is afronding van de verkenning te verwachten in de loop van 2007 of 2008. Naar verwachting zal dan worden gekozen voor een voorkeurstrategie op basis van feiten en middelen. Bij voorkeur worden op zo kort mogelijke termijn middelen beschikbaar gesteld voor bewoners en ondernemers, die hun vastgoed in Groot Mijdrecht Noord willen verkopen. Door de ontstane onzekerheid over de toekomst van het gebied, zijn grond en opstallen moeilijker te verkopen in het gangbare economisch verkeer. Van planschade is echter geen sprake, omdat de ruimtelijke functies in het vigerende Bestemmingsplan niet zijn gewijzigd. Hoewel het gaat om vrijwillige verkopen, ruim voordat een projectbesluit is genomen, kan de waardebepaling van vastgoed op onteigeningsbasis plaats vinden. Als daarvan pas sprake is nadat daadwerkelijk sprake is van onteigening, worden late beslissers bevoordeeld boven snelle beslissers. Ook in vergelijkbare gebiedsontwikkelingen wordt al tijdens de planstudie gewerkt met onteigeningswaarde in plaats van marktwaarde.

Intentieovereenkomst (2008)

Na besluitvorming over de voorkeurstrategie wordt een plan van aanpak voor de planstudie opgesteld. In het plan van aanpak wordt aangegeven wat tijdens de planstudie moet worden onderzocht, welke procedures moeten worden doorlopen, hoe het proces er uit ziet, et cetera. Op basis van het plan van aanpak voor de planstudie kan een intentieovereenkomst worden ondertekend door betrokken overheden. Hiermee worden formeel kaders gesteld door volksvertegenwoordigers. In de overeenkomst worden punten zoals hierna aangegeven uitgewerkt.

- Financiering van de planstudie (schatting anderhalf miljoen euro exclusief eigen menskracht voor onder meer strategische milieubeoordeling, milieueffectrapportage, Bestemmingsplan, onderzoek, communicatie, onderhandeling, contractvorming met bewoners, planeconomie, et cetera).
- Verdeelsleutel voor financiering van de realisatie.
- Voorfinanciering in verband met anticiperende aankopen en perspectieven voor bewoners.
- Organisatie (projectbureau, stuurgroep, klankbordgroep) en in te zetten menskracht op strategisch en operationeel niveau.

- Mandaat van een projectbureau in relatie tot lijnorganisaties en de stuurgroep.
- Verantwoording van projectresultaten naar bestuurders.
- Bestuurlijk trekker en voorzitter van de stuurgroep.
- Planning en traject naar besluitvorming.

Planstudie (2009-2011)

Vooruitlopend op de intentieovereenkomst kan al wel worden voorgedacht over de organisatie van de planstudie. Hierna zijn de opties geschetst. De keuze van de organisatievorm hangt nauw samen met de voorkeurstrategie.

De opties zijn:

- (1) voortzetting van inbreng vanuit de huidige lijnorganisaties;
- (2) een gemeenschappelijk projectbureau;
- (3) een publieke gemeenschappelijke exploitatie maatschappij (GEM);
- (4) een publiek-private gemeenschappelijke exploitatie maatschappij (GEM).

Bij *Niets doen* stopt het project en worden ontwikkelingen gevolgd vanuit de lijnorganisaties (optie 1). Bij *Plan de Venen* stopt het project en wordt de verantwoordelijkheid teruggelegd bij bestuur en projectbureau De Venen (optie 1). Bij *Technieken* is dat vergelijkbaar (optie 1).

Bij *Meegroeien*, *Ophogen* en *Plas* leren analyses van voorbeeldprojecten gebiedsontwikkeling dat optie 1 in de fase van planstudie niet handig is. Lijnorganisaties vormen hiervoor een hindermacht en de profilering van het project is (te) mager om met gezag naar buiten te kunnen treden. Voor optie 4 is het waarschijnlijk te vroeg. Deze optie vereist glasheldere publieke (on)mogelijkheden in diverse opzichten: financieel, planologisch, juridisch, hydrologisch. Als een en ander nog onvoldoende duidelijk is bemoeilijkt dat een openbaar aanbestedingstraject. Optie 4 gaat vrijwel altijd gepaard met een uitgebreide fase tussen verkenning en planstudie en mondt uit in een publiek-private intentieovereenkomst als basis voor een gezamenlijke planstudie. De geselecteerde marktpartij is bij voorkeur ook de partij die tijdens realisatie risicodragend participeert in een CV-BV-

constructie. Blijven over de opties 2 en 3, waarbij het verschil vooral zit in de juridische zwaarte: 2 is duidelijk minder zwaar opgetuigd dan 3. Voordeel van 2 is flexibiliteit en betrokkenheid van publieke partijen. Voordeel van 3 is een opmaat voor optie 4 tijdens realisatie, maar nadeel is een grotere afstand tot de betrokken overheidsorganisaties in een fase dat afstand nog niet handig is.

Bij *Meegroeien*, *Ophogen* en *Plas* wijst het advies in de richting van optie 2 of 3. De projectorganisatie kan worden bemenst door personen met een strategisch profiel: een projectdirecteur, een adjunct-directeur, een medewerker van provincie, gemeente en waterschap, een onafhankelijke marktpartij en een projectsecretaris. Nadat zich een voorkeursstrategie aftekent kan de gewenste organisatievorm nader worden uitgewerkt. De gedachten gaan uit naar een eenvoudig plaatje met een zelfstandig opererend projectbureau, een stuurgroep, een maatschappelijke klankbordgroep en directe contacten met bewoners in de vorm van bilaterale gesprekken en publieksbijeenkomsten.

Samenwerkingsovereenkomst (2012)

Op basis van resultaten van de planstudie nemen betrokken overheden een projectbesluit en ondertekenen betrokken partijen een samenwerkingsovereenkomst met het oog op realisatie van het overeengekomen plan.

Realisatie (vanaf 2013)

Anticiperend op een projectbesluit en ondertekening van de samenwerkingsovereenkomst gaan voor organisatie van de realisatie de gedachten uit naar een compacte en slagvaardige publiek-private uitvoeringsorganisatie (gemeenschappelijke exploitatie maatschappij) naar voorbeeld van Meerstad, Bergse Haven, Saendelft, et cetera (optie 4).

Werkbezoek door de Prins van Oranje op 19 december 2006. © Foto: VROM (Dick Termijn).

Voorverkenning

- OF-vraag veelal door publieke partijen
- Accent op problemen met oplossingsperspectief
- 6-12 maanden

- ☐ Moeten (urgenties)
- ☐ Kunnen (kansen en dilemma's)
- ☐ Willen (commitment van bestuurders)
- ☐ Beslissers stellen kaders op hoofdlijnen

Initiatief

Verkenning

- WIE-vraag in eerste instantie veelal door publieke partijen
- WAT-vraag door publieke en private en/of particuliere partijen
- Accent op oplossingsstrategieën met uitvoeringsperspectief
- 12-24 maanden

- ☐ Haalbaar (beleid, effecten, acceptatie)
- ☐ Betaalbaar (incidentele en structurele kosten en financieringsbronnen)
- ☐ Duurzaam (ecologie, economie en sociaal-cultureel in de tijd)
- ☐ Beslissers kiezen een voorkeurstrategie

Startovereenkomst

Planstudie

- HOE-vraag door ondernemende groep van publieke, private en/of particuliere partijen
- Accent op gezamenlijk uitvoeringsplan met beheerperspectief
- 24-36 maanden

- ☐ Procedures (wet- en regelgeving)
- ☐ Ontwerp (verbinden en verbeelden van ruimte en tijd)
- ☐ Financieringsarrangement (publiek en/of privaat en/of particulier)
- ☐ Beslissers gaan akkoord met plan, ontwerp, financiering en uitvoeringsorganisatie

Intentieovereenkomst

Realisatie

Samenwerkingsovereenkomst

Beheer en onderhoud

Beheerovereenkomst

14

Leerpunten

LEERPUNTEN

De participatie van Habiforum in deze gebiedsontwikkeling is enerzijds gericht op het in praktijk brengen van eerder ontwikkelde kennis en vaardigheden. Anderzijds gaat het om het verder leren met het oog op toekomstige gebiedsontwikkelingen. Tijdens het proces is continu gereflecteerd op ontwikkelingen. Waar nodig is van daaruit ingespeeld op de eigen dynamiek van het proces. Hierna zijn leerpunten uit deze gebiedsontwikkeling opgetekend, die aanvullend zijn op de inhoud van het praktijkboek gebiedsontwikkeling NederLandBovenWater.

Bewoners

Ook dit gebiedsproces volgt het generieke en ruim beproefde procesontwerp voor gebiedsontwikkeling (pagina 50). Hiermee zijn de fasering en de hoofdlijnen helder. Toch blijkt het proces allerm minst lineair en zijn telkens nieuwe acties nodig om zoveel mogelijk kikkers in de kruiwagen te houden. Het gaat om bestuurders, beleidsmedewerkers, belangenorganisaties en bewoners. Denkend aan een deel van de bewoners van het plangebied, is die kruiwagen over hobbelige paden gegaan. Een deel van hen is eruit gesprongen. Oorzaken zijn ontkenning van nut en noodzaak van ruimtelijke veranderingen, de wil om de bestaande situatie te continueren en een diepgeworteld wantrouwen en achterdocht jegens overheden. Ondanks de hobbels hebben bestuurders van provincie, gemeente en waterschap eendrachtig vastgehouden aan een open proces, waarin alle oplossingsstrategieën zijn onderzocht.

Provinciale Staten hebben ingezet op een trendbreuk in het gebruik van het gebied. De uiteindelijke voorkeurstrategie is onder meer afhankelijk van tijdige beschikbaarheid van adequate middelen om bewoners een volwaardig perspectief te kunnen bieden. In vergelijkbare situaties blijken middelen en acceptatie nauw met elkaar samen te hangen. Het pas beschikbaar stellen van middelen eerst nadat sprake is van ruime acceptatie is in situaties als in Groot Mijdrecht Noord vragen om een kip-eidiscussie en daardoor weinig constructief. Overheden zullen, indien overtuigd van de ernst en omvang van de problematiek, bereid moeten zijn gezamenlijk risicodragend (voor) te investeren in een duurzame ontwikkeling van dit

stukje van het Groene Hart. Leerpunt is dat niet alleen vroegtijdig over middelen moet worden gesproken, maar dat middelen ook vroegtijdig feitelijk moeten worden georganiseerd.

Rijk

Met de Nota Ruimte is ingezet op een zware rol voor de regio en provincies als regisseurs van gebiedsontwikkeling. In dit geval is Provincie Utrecht formeel de regisseur. Zoals ook voor andere provincies geldt, is een actieve ontwikkelende rol in gebiedsprocessen nieuw. Eigen wielen moeten worden uitgevonden, de cultuur is nog sterk gericht op beleidsproductie en met opstandige bewoners zit de schrik er al snel in. Toch zijn er in korte tijd stappen gezet, zeker tegen het licht van het rapport van de Commissie Geelhoed uit 2002 (*Op schaal gewogen*) over het functioneren van provincies als ingetogen beleidsmachines. Wetende dat provincies hun best doen maar voor gebiedsontwikkeling logischerwijs nog een weg te gaan hebben, is mentale steun van het rijk gewenst. Loslaten is prima, maar voor het in de steek laten is het te vroeg. Een signaal dat een proces er ook voor het rijk werkelijk toe doet kan het bestuur net dat beetje meer kracht geven, nodig om door te pakken. Voor Groot Mijdrecht Noord geldt dat de ambtelijke top van LNV, VenW en VROM belangstelling heeft, maar dat signalen daaromtrent amper direct zijn afgegeven aan het bestuur van de provincie. Wel hebben premier Balkenende en de Prins van Oranje een informeel werkbezoek gebracht. Vanzelfsprekend kunnen bestuurders in contacten met 'Den Haag' ook zelf een actieve rol spelen.

Naast mentale steun ligt er nog een taak voor het rijk, die los staat van rijksmiddelen. Het gaat om programmatische consistentie in het omgaan met diepe droogmakerijen, wetende dat elke droogmakerij weer anders is. Het is niet uit te leggen dat huishoudens in Groot Mijdrecht Noord mogelijk moeten verkassen, terwijl voor een even diep gelegen Zuidplaspolder plannen worden gemaakt voor traditionele bouw van dertigduizend woningen. Hier mist een uitvoeringsgericht programma voor het klimaatbestendig inrichten op de schaal van bijvoorbeeld het Groene Hart. Een dergelijk programma verbindt en legitimeert individuele gebiedsprocessen.

Provincie

Het project is begonnen als deel van de herijking van het bestaande Plan de Venen. Het viel binnen de portefeuille ‘landelijk gebied’. Tijdens de voorverkenning tekende zich een nieuwe plas af als structurele oplossing voor de waterproblemen. De communicatie over water, en dus ook over water binnen het project, is toen in handen gelegd van de houder van de portefeuille ‘water’. Vervolgens ontwikkelde het project zich als een gebiedsontwikkeling en was binnen enkele strategieën ook sprake van woningbouw. Het project is toen ondergebracht bij de portefeuillehouder ‘ruimtelijke ordening’. De breedte van het project maakt echter dat het raakt aan alle genoemde portefeuilles. De drie gedeputeerden zijn er min of meer gezamenlijk bij betrokken gebleven. Als gevolg hiervan heeft het projectteam contact onderhouden met drie gedeputeerden.

Informeel overleg over het project tussen portefeuillehouder en leden van Provinciale Staten was schaars, iets dat Provinciale Staten heeft uitgenodigd tot het bewandelen van een eigen spoor. Het praktijkboek *NederLandBovenWater* leert dat gebiedsontwikkeling raakvlakken heeft met meer beleidsvelden, dat het een hoge mate van commitment van een boegbeeld vraagt en dat persoonlijke kwaliteiten het verschil maken. Leerpunt van deze gebiedsontwikkeling is dat een project vanuit het principe van collegiaal bestuur bij voorkeur overtuigend wordt gegund aan één bestuurder, die er iets mee heeft en uit het juiste hout is gesneden om zich te kunnen ontwikkelen tot gezaghebbend boegbeeld.

Kaderstelling

Essenties van gebiedsontwikkeling zijn adequate kaderstelling, goed opdrachtgeverschap, manoeuvreerruimte voor handelende personen, heldere onderlinge afspraken vooraf, et cetera. Wat deze essenties betekenen voor organisaties en personen blijkt veelal pas in de praktijk. Intelligent voorddenken is noodzakelijk en vereist een opvatting van gebiedsontwikkeling als een innovatief proces in plaats van een regulier project. Met gebiedsontwikkeling Groot Middenrecht Noord is de provincie omgegaan als zijnde een bijzonder project. Binnen de ambtelijke diensten bestond aanvankelijk weerstand uit vrees dat moeizaam bereikte compromissen in de groene

sfeer zouden worden doorkruist. Later is door diverse beleidsafdelingen constructief meegewerkt. Binnen het college bleek de gebiedsontwikkeling moeilijk plaatsbaar en in het overleg tussen projectteam en portefeuillehouders zijn kansen blijven liggen, waardoor het proces op momenten extra is verzwaard.

Ook voor Provinciale Staten 2003-2007 was de sturingsfilosofie, die correspondeert met gebiedsontwikkeling, nieuw. Mede ingegeven door de duale politiek, worstelen zij met de spanning tussen wat nodig is voor een duurzame ontwikkeling en het willen inspelen op directe democratie (*“Wij weten het niet beter dan de mensen.” “We moeten alle feiten met de bewoners onderzoeken.” “Het gaat uiteindelijk om de bewoners en niet om het binnenhalen van geld.” “Soms is een besluit op korte termijn pijnlijk maar wel nodig voor de lange termijn.” “Wij zetten juist nu in op een koers om helderheid te geven aan de bewoners.”*). Essentieel is het vooraf stellen van kaders op hoofdlijnen en het respecteren van ontwikkelingen binnen de gestelde kaders. Voorbeelden van passende kaders zijn duurzame waterhuishouding, percentage sociale woningbouw, termijn van realisatie, middelen voor anticiperende aankopen, volwaardige perspectieven voor bewoners, et cetera. Idealiter leidt kaderstelling tot goed opdrachtgeverschap en voldoende manoeuvreerruimte om in te kunnen spelen op kansen die zich tijdens het proces voordoen. Om hiertoe te komen is formeel en informeel overleg nodig tussen bestuurders, volksvertegenwoordigers en projectteam, vanaf het prille begin van een gebiedsontwikkeling tot aan de samenwerkingsovereenkomst.

Instrumentarium

Duurzame gebiedsontwikkeling heeft te maken met ruimte en met tijd. Voor sturing in ruimtelijk opzicht kunnen diverse instrumenten worden ingezet. Zo kan de Grondexploitatiewet worden ingezet om eventuele rode baten te verevenen met groene en blauwe investeringen. Dit uitgaande van privaat ondernemerschap en profijt, toerekenbaarheid en proportionaliteit binnen het plangebied. De Wet voorkeursrecht gemeenten is wel te vestigen, maar niet te bestendigen vanwege de doorlooptijd van de planstudie. Het gaat om drie jaar vanaf een definitief besluit over een voorkeursstrategie, terwijl

de wet bepaalt dat binnen twee jaar het Ontwerpbestemmingsplan ter visie moet liggen. Een Voorbereidingsbesluit is opportuun als het Ontwerpbestemmingsplan binnen een jaar ter visie kan worden gelegd. De reikwijdte van wettelijke planfiguren (Streekplan, Bestemmingsplan) ligt op tien jaar na vaststelling.

De beperking van dit vooral ruimtelijk georiënteerd instrumentarium brengt overheden in een spagaat. Waar enerzijds koersen worden uitgezet op een termijn van enkele decennia, geldt anderzijds de vergunningplicht in het kader van een vigerend Bestemmingsplan. Ook al wordt ingezet op een nieuwe plas als ontwikkelkoers voor 2050, toch krijgt de eigenaar van een bestaande woning vergunning om nieuwbouw te plegen en uit te breiden tot zesduizend kubieke meter. Hierdoor neemt de kans af dat de koers daadwerkelijk wordt gerealiseerd. Ingrijpende ruimtelijke transities, onder meer nodig om Nederland klimaatbestendig in te richten, vergen tijd om mee te groeien in tal van opzichten. Meegroeien zonder kapitaalvernietiging kan pas als daarvoor adequaat temporeel instrumentarium beschikbaar is. Hier ligt een interdepartementale opgave voor het rijk.

Kennis

Bij gebiedsontwikkeling is wel onderscheid te maken tussen inhoud, proces, vaardigheden, procedures, sturing en communicatie maar zij zijn niet van elkaar te scheiden. Alles hangt continu met alles samen, waardoor het voor een projectteam noodzakelijk is te kunnen omgaan met complexiteit en vele soorten kennis op het juiste moment met elkaar te kunnen verbinden. Het gaat om wetenschappelijke kennis (universiteiten), beleidskennis (overheden), praktische kennis (beheerders en adviseurs) en ervaringskennis (bewoners). Qua disciplines is in het geval van Groot Mijdrecht Noord gebruik gemaakt van bestuurskunde, civiele techniek, communicatiewetenschappen, ecologie, economie, geodesie, hydrologie, landschapsarchitectuur, limnologie, planeconomie, planologie, stedenbouw en systeemanalyse. Er is vooral een beroep gedaan op personen die, weliswaar werkzaam bij gerenommeerde organisaties, bereid en in staat zijn in een netwerk te komen tot kennisfusies, toegesneden op de fase in het proces. Dit heeft goed gewerkt. Uit het proces zijn drie leerpunten af te leiden.

Met het oog op focus en vergroting van de kans op bruikbare tussenproducten, is het van belang dat inhoudelijk deskundigen weten wat de betekenis van hun bijdrage is binnen het proces als geheel. Het bleek niet eenvoudig dit duidelijk te maken. Veel inhoudelijk deskundigen onderschatten hun bijdrage ten opzichte van proceskennis, coördinatie, communicatie of het slaan van piketpaaltjes. Dit terwijl juist inhoudelijke kennis de onderbouwing vormt van de urgenties, die het hele gebiedsproces legitimeren.

Door anderen dan inhoudelijk deskundigen werd (veel) te gemakkelijk verondersteld dat alles over water en bodem wel bekend is en dat het om de oplossing van een simpel waterprobleem gaat. In vergelijkbare projecten blijkt het keer op keer een ware opgave om op basis van bestaande kennis tot doorwrochte integrale gebiedskennis te komen. Juist als het gaat om een gebiedsproces dat diep kan ingrijpen op het dagelijkse leven van bewoners, kunnen ogenschijnlijk inhoudelijke details van doorslaggevend belang zijn in het aanvaarden van het nut en de noodzaak.

Kennis van de waterhuishouding is gestoeld op jarenlange metingen in het veld, hoogtebepalingen, computerberekeningen, beheerervaringen en wetenschappelijke analyses. Om te voorkomen dat voorlopige berekeningen zouden worden verabsoluteerd door bestuurders en bewoners, is terughoudend omgegaan in het verstrekken van voorlopige uitkomsten. Pas nadat berekeningen definitief waren, is de informatie breder gecommuniceerd. Deze voorzichtige manier van werken heeft geleid tot faseverschillen in kennis tussen projectteam en andere betrokkenen, die het bestaande wantrouwen tussen overheden en bewoners mogelijk hebben vergroot. Verder bleek nog meer aandacht nodig voor het doelgroep-specifiek ontsluiten van de complexe berekeningen. Waar immers bestuurders, bewoners of volksvertegenwoordigers de essenties van de waterhuishouding niet kunnen begrijpen, bestaat de kans dat de belangrijkste urgenties niet worden geaccepteerd en dat de kwaliteit van de besluitvorming te wensen over laat.

15

Fotoreportage

Bronnen

1. Commissie Waterbeheer 21ste eeuw, 2000. Waterbeleid voor de 21ste eeuw: geef water de ruimte en de aandacht die het verdient.
2. Grontmij, 2006. Bouwstenen voor strategieën voor Groot Mijdrecht Noord.
3. Habiforum, Nirov & VROM, 2006. Praktijkboek gebiedsontwikkeling NederLandBovenWater.
4. Habiforum, 2006. Gecompileerd verslag van gespreksronde Groot Mijdrecht Noord.
5. Heidemij, 1986. Peilverlaging polder Groot Mijdrecht.
6. Heidemij, 1989. Onderzoek naar de peilverlagingsmogelijkheden in de hoofdtocht van de polder Groot Mijdrecht.
7. Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht, Provincie Utrecht, TNO & Waterloopkundig Laboratorium, 2006. Verkenning water.
8. Interprovinciaal Overleg, 2002. Op schaal gewogen. Regionaal bestuur in Nederland in de 21ste eeuw. Advies van de Commissie Geelhoed.
9. La4sale, 2005. Schets landschapstransformatie Ronde Venen.
10. Ministerie van Financiën, 2002. Evaluatiemethoden. SDU, Den Haag.
11. Ministerie van VROM, 2006. Nota Ruimte.
12. Provincie Utrecht, 1992. Beleidsplan natuur en landschap.
13. Provincie Utrecht, Habiforum & Nirov, 2005. Ontwikkelingsgericht werken door Provincie Utrecht. Kernpunten reflectiesessies en maatwerktraining met reacties van deelnemers aan masterclass voor bestuurders en directieraad.
14. Provincie Utrecht, Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht, Gemeente De Ronde Venen & Habiforum, 2005. Verslagen van kerngroep en klankbordgroep.
15. Provincie Utrecht & Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht, 2005. Voorverkenning wateropgave De Ronde Venen.
16. Provincie Utrecht, Gemeente De Ronde Venen & Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht, 2006. Beoordeling beleid.
17. Provincie Utrecht, Gemeente De Ronde Venen & Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht, 2006. Beoordeling effecten.
18. Provincie Utrecht in samenwerking met Frans Evers, 2006. Beoordeling duurzame ontwikkeling.
19. Rathenau Instituut, 2000. Het blauwe goud verzilveren.
20. Stuurgroep De Venen, 1998. Plan de Venen.
21. Veenenbos en Bosch landschapsarchitecten, 2006. Ruimtelijke verbeelding strategieën.
22. Vereniging Natuurmonumenten, 1992. De Nieuwe Venen.
23. Witteveen en Bos in samenwerking met Vereniging Natuurmonumenten, Radboud Universiteit, Universiteit Utrecht & Vrije Universiteit Amsterdam, 2006. Functiecombinatie natuur en water Groot Mijdrecht Noord.
24. Witteveen en Bos & Ecorys, 2007. Samenvatting maatschappelijke kosten-batenanalyse.

2 WOERDEN DICHTBIJ

Groot Mijdrecht

Tallose gesprekken tussen projectteam en betrokkenen, maar geen eensluidende conclusie.

De waterproblemen worden onderkend, over de oplossing verspreiden de meningen.

Bewoners van polder Groot Mijdrecht laten het liefst alles bij het oude

Actievoerders geven de strijd nog niet op

Politiek: meer polderen

Voor het plan om de polder Groot huizen. Provinciale Staten hakt m

Pompen

Iedereen in polder wil hel

„Het grootste rampscenario dat denkbaar is als er geen duidelijk besluit wordt genomen over de toekomst van de polder Groot Mijdrecht Noord. Als er wordt gedraald en getalmd. Want het probleem blijft bestaan en het is dan wachten op een ramp.”

Peter van Rooy, die namens het expertisecentrum Habiforum betrokken is bij de ontwikkeling van de toekomstplannen voor de polder, zegt het maar eens duidelijk. Het moet afgelopen zijn met de onzekere toekomst van het gebied. Bewoners hebben inmiddels wel eens recht om te weten welke kant opgaat met de polder.

men met projectleider Titi heeft Van Rooy re

Groot Mijdrecht Noord elen gehuld

de overheid als in

Toekomstb

Nergens zoveel

Protest tegen waterberging

'Dit gebied is mooi, er is ruimte en een grote vitaliteit'

Utrechts

De provincie Utrecht wil stoppen met bemalen van een polder naast de Vinkeveense plassen. Vierhonderd bewoners leven in on

maar chillen
Voor alles eisen zowel projectteam als bewoners helderheid en veel geld van de overheden.

Polder Groot Mijdrecht op termijn onder water

Polder Groot Mijdrecht Noord komt onder water te staan. Een meerderheid van Provinciale Staten is gisteren, onder voorschaarden, hiermee akkoord gegaan. Gedeputeerde Staten

Mijdrecht Noord onder water te zetten, verliezen 120 gezinnen hun aandag de knoop door. Koe of jestski? Door Marcel van Lieshout

en tóch verzuipen

derheid

ment RVB, CDA en VVD aangenomen

"Als polder Groot Mijdrecht onder water moet, dan iedereen compenseren"

De Ronde Venen - De planner de Rijksoverheid en de n

nie allang besloten heeft

se polder voelt zich gegijzeld

Ze bouw je geen vertrouwen
Over de polder kan niemand

Deel van Groene Hart wordt Blauwe Hart

roverlast in het Hart van de polder, woroorkomen, de polders en veenieden in Holland en recht weer onder Agrariërs di

Volgens de provinciebes is het noodzakelijk n maatregelen te nemen de toekomst te verlast te voorkor maatveran

Balkenende brengt bezoek aan polder

RONDE VENEN - Minister-president Jan-Peter Balkenende heeft gisteren een kort bezoek gebracht aan de polder Groot Mijdrecht-noord.

Het werk

Colofon

Auteur en procesregisseur

Peter van Rooy (Habiforum/Accanto)

Projectleider

Titia Kalker (Provincie Utrecht)

Bijdragen

Martine Everaardt (Gemeente De Ronde Venen)

Paulien Hartog (Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht)

Margreet Kokshoorn (adviseur communicatie)

Marie-Josée Leloup (Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht)

Hans Mankor (Provincie Utrecht)

Maarten Ouboter (Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht)

Herman Sol (adviseur planeconomie)

Rimmer de Vries (Gemeente De Ronde Venen)

Ondersteuning

Georgina Brouwer (Provincie Utrecht)

Jennie Houben (Provincie Utrecht)

Vormgeving

Jean-Paul Mombers (Made by Mombers, Haarlem)

Druk

Calff & Meischke, Amsterdam

Fotografie

Maarten Ouboter (waterkwaliteit en wateroverlast)

Tibi Popescu (collage beleidsrapporten)

Maarten Schmidt (premier Balkenende in AD Groene Hart)

Dick Termijn (fotoreportage en Prins van Oranje © VROM)

Statengriffie Provincie Utrecht (politieke behandeling)

Onbekend (luchtfoto)

Illustraties

Beeldleveranciers, Amsterdam

Gemeente De Ronde Venen

Habiforum

Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht

Provincie Utrecht

Krantenknipsels

AD Groene Hart

De Ronde Vener

Nieuwe Meerbode

NRC Handelsblad

Volkskrant

Oplage

2500

© 2007 Habiforum, Postbus 420, 2800 AK Gouda

ISBN 9789080664739

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.